

ВИСШ ИСЛЯМСКИ ИНСТИТУТ – СОФИЯ

Г О Д И Ш Н И К

НА ВИСШИЯ ИСЛЯМСКИ ИНСТИТУТ

*YÜKSEK İSLAM ENSTİTÜSÜ YILLIĞI/
ANNUAL OF THE HIGHER ISLAMIC INSTITUTE*

4/ 2012

СОФИЯ

AZINLIK KONUMUNDAKİ MÜSLÜMANLARIN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN HAKLARI VE GÖREVLERİ

Mustafa KELEBEK*

Abstract

This paper examines the status of Muslim minority and their rights and roles and responsibilities in which countries they live than the Islamic Law.

This article includes an introduction and four chapters.

In introduction was studied the term of minority, minority rights and rights violation. To exemplify this the status and positions of Bulgarian Muslims was studied.

In the first chapter was examined the rights and roles in the area of faith, faithfulness to Allah and Rasul and the respect to sacred moral principles as a reason of basic necessities or obligations of this faithfulness.

And in the second chapter was featured to act of worship 'only for' Allah that avoiding from temporal wills/desires. And was also studied that the Muslims' worship is a necessity of their faithfulness and it is not the 'addition' or 'extra' of a Muslim society. And it was highlighted that the necessity of an evolution the traditional understanding of 'ritual' to 'worship' and the right of minorities' worship.

In the third chapter was summarized legal affairs and rules from the viewpoint of Islamic jurisprudence with forms of family law, law of obligations, penal law, peace law and judgement.

In the final chapter/ forth chapter was featured rules for education of virtuous personage of Islamic Morality.

Giriş:

A. MAKALENİN KONUSU VE ÖNEMİ

Makalenin konusu, genel hukuk kapsamına giren "*Müslüman Azınlığın Hakları ve Görevleri*" alanındadır. Bu hakların ve görevlerin İslam Hukuku çerçevesinde ele alınmasının amacı, İslam Toplumunu oluşturan bireylerin dinlerinin gereğini yerine getirmekle mükellef olmalarıdır. Zira İslâm, öylesine kabul edilen nostaljik bir tercih şekli olmayıp, aksine, kendisini özgür iradesiyle kabul eden kişiye hak ve görevler yükleyen yüce sistemdir. Çünkü İslam, din seçiminde ne denli özgür bir ortamdan yanaysa, dini seçtikten sonra ise o dinin gereklerine uyulmasından yana kesin tavır koyan bir "*akide*" ve "*hükümler*" bütünüdür. Esasen, İslam'ın sahip olduğu ve mümini uygulamakla yükümlü tuttuğu kuralların tamamı bütün insanların lehinedir. Barış ve huzurdan yanadır.

Bu çalışmamızda, orijinal kaynak ve bilgilere ulaşmaya, değerlendirme farklılıklarına değinmeye, tercih ve yorum imkânı olan yerlerde kendi tercihlerimize yer vermeye çalıştık.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Sofya Yüksek İslam Enstitüsü İslam Hukuku Öğretim Üyesi ve Rektör Yrd. (2009-2012).

B. KAPSAM

Makale, “Müslüman Azınlığın hak ve görevleri” üzerinedir. Müslüman Azınlık, bir yandan birlikte yaşadığı ve özel statülü vatandaşı olduğu hâkimtoplumdaki vatandaşlık ilişkilerini sürdürmek, öte yandan kendi dini hükümlerinin gereklerine uymak zorundadır.

Bu yüzden makalenin kapsamı, Müslüman toplumun hayatı boyunca, hayatın her alanında İslami Kurullarla uyumlu olan yaşama biçimine ait kuralları içermektedir. Hem İslam Vahyini hem de Vahye paralel beşeri düzenlemeleri kapsar.¹

Hukûkullah (teabbüdü, îfâsı ibadet ve takva ile mümkün olan Allah’ın hakları, bir anlamda kamuya ait haklar) ve *hukûkulibâd* (müslim ya da gayrimüslim bütün insanların kullanabilecekleri haklar) şeklinde iki temel esastan hareketle, evrenin var oluş esprisine uygun bir statüyü sürdürmeyi, böylece insanı mesut ve bahtiyar etmeyi gaye edinen İslâmî hukuk normları, azınlık hak ve görevlerine ait taşıdığı kurallarıyla da önemli bir konuma sahiptir.²

C. METODOLOJİ VE KAYNAKLAR

Konu çalışılırken, klasik fıkıh kaynakları yanında günümüz İslam hukuk araştırmacılarının çalışmalarına da başvuruldu. Dipnot sistemi ve kaynak göstermede yaygın olarak kullanılan usûl esas alındı. Ayetler, sûre adı, sûre ve âyet numarası şeklinde tertip edildi. Mesela, Bakara Suresinin 44. Ayetini verirken, “Bakara, 2/44” şeklinde, Sure adındaki “el” takısını itibara almadan yaygın kullanım şekli tercih edildi. Hadisler, râvî, “Kitâb” adı ve “bâb” numarasıyla, “Buhârî, Tevhid, 1” şeklinde, “Kitâb”daki “el” takısı kaldırılarak verildi. Referans alınan yazar ve eserleri dipnotta gösterilirken, daima soyaddan başlanarak eser adı, cilt ve sayfa numarası verildi. Bir müellifin yalnız bir eserinden faydalanılmışsa, ilk atıftan sonra, sadece soyad ve sayfa numarasına, birden fazla eseri olan müelliflerde, soyaddan sonra eser adını anlaşılabilir bir kısaltmaya tabi tutarak, cilt ve sayfa numarasıyla, mesela, “Serahsî, el-Mebsut, XXI, 21.” şeklinde verildi. Müellifin adının ilk geçtiği yerde ölüm tarihi hicrî/milâdî yıl olarak parantez içinde, mesela, “Serahsî (483/1090)” şeklinde, verildi. İhtiyaç hâsıl olan bazı yerlerde, bilgilerin kaynağına “internet” aracılığıyla atıfta bulunuldu. Referans alınan kaynaklarda kronolojik sıraya riayet edilmeye çalışıldı.

Çalışmanın ana kaynaklarını, İmam Ebû Hanîfe (150/767)’nin *el-Müsned*’i, Ebû Yûsuf (182/ 798)’un *Kitâbu’l-Harâc*’ı, *Kitâbu’l-Âsâr*’ı, *İtilâfu Ebî Hanîfe ve’bni Ebî Leylâ*’sı, Şeybânî (189/ 805)’nin *el-Asl (el-Mebsut)*’u, *el-Câmiu’l-Kebîr*’i, Şâfiî (204/820)’nin *el-Umm*’ü, Tahâvî (321/933)’nin *el-Muhtasar*’ı, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*’ı, Serahsî (483/1090)’nin, *el-Mebsut*’u gibi müttekaddiminden olan müctehit ve fakihler ile müteahhirinden İslam hukukçularının eserleri oluşturdu. Klasik kaynaklar arasında özellikle Serahsî’nin, *el-Mebsut*’u önemli bir konuma sahiptir.

Ayrıca ilk dönem Fıkıh Usûlü eserlerinden Ebû Bekr Cessâs (370/980)’ın fukahâ metoduna göre yazdığı *Usûlü’l-Fıkıh*’ı, hilâfiyâta yer verdiği için mukâyese imkânı sunan Ebû Zeyd Ubeydullah b. Omer b. İsâ Debûsî (430/1029)’nin *Te’sîsu’n-Nazar*’ı, Serahsî’nin

¹ Karaman, Hayreddin, “*Mukayeseli İslam Hukuku*”, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1986, I, 438, 511-512, 516; Gözübenli, Beşir, “Ebû Hanîfe’nin İçtihat Sistematiğinde Norm Grupları (Dini Hüküm-Hukukî Hüküm Ayırımı)”, Bursa-2005, I, 257.

² Mahmesânî, Subhî, *en-Nazariyyetü’l-Âmme li’l-Mücebât ve’l-Ukûd fi’ş-Şerîati’l-İslâmiyye*, I-II, Dâru’l-İlm li’l-Melayîn, Beyrut, 1972, en-Nazariyyetü’l-Âmme, I, 28; Kurtbğlu, Serda, *İslam Hukuku Dersleri*, I-II, Fatih Matbaası, İstanbul, 1973, II, 140; Karaman, *İslam Hukuku*, 114.

Usûl'ü temel başvuru kaynaklarımız arasındadır.

Son dönem hukuk tedvinine uygun, bir kanun çalışması olarak Ahmed Cevdet Paşa başkanlığında hazırlanan ve özellikle borçlar hukuku alanında önemli bir konuma sahip olan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Ali Haydar'ın, *Dürrü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm'ı*, Kadri Paşa'nın, *Mürşidü'l-Hayrân ilâ Ma'rifeti Ahvâli'l-İnsân'ı*, Ömer Nasuhi Bilmen'nin *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kâmusu* adlı eserleri evveleminde müracaat edilen temel kaynaklarımız arasında yer almıştır.

D. AZINLIK KAVRAMI ÜZERİNE

Azınlık, etnik yapısı, dîni, dili, kültürel değerleri gibi özellikleri ile belirgin olan, ülke nüfusunun yarısından azını oluşturan, egemen grup içinde yer almayan, içinde yaşadığı ülkenin ya da devletin yurttaşı olan, kendi içinde dayanışması, özelliklerini sürdürme ortak iradesi bulunan ve çoğunlukla, fiilen (de facto) ya da hukuken (de jure) eşitlik arayan gruba denir.¹ Günümüzde azınlık (minorite = •••••), bir ülkede hâkim ekseriyetle iç içe yaşayan, dini, hukuki, sosyal ve kültürel haklarının kullanımında zorluklarla karşılaşan özel toplulukları ifade etmektedir.²

Azınlık deyimini İslam hukukunda “*zimmî*” kelimesiyle ifade edilir.³ Ülke içindeki gayrimüslimlerden zimmî (•••••) statüsünde olan kişi, İslam Ülkesinin asli vatandaşıdır. Bütün vatandaşlık ve insani haklarını serbestçe kullanır. Bir de geçici ikamet ile İslam Ülkesinde oturan Gayrimüslimler vardır ki, bunlara “*müste'men*” (•••••) adı verilir. Müste'men de zimmîde olduğu gibi bütün insani haklarını serbestçe kullanır. Ülkeye giriş yapmış bu kişiler de serbestçe dolaşım hak ve özgürlüğüne sahiptir.

Zimmîlerin şeref ve haysiyetleri, malları, canları, ırz ve namusları İslam Ülkesi tarafından garanti edilmek zorundadır.⁴

Zimmîler, idari görev alabilirler. Bu durumda, görevin yerine getirilmesiyle ilgili özel şartların dışında ayrı bir özellik aranmaz. Yani, kişinin azınlık olması görev almasına engel değildir. Sadece imamet görevi ile diğer dini hizmetler Müslim, adil ve alanında uzman

¹ Türkkiye Ataöv, “Azınlıklar Üzerine Bazı Düşünceler”, *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Ocak Aralık 1987), XLII, 1 – 4 s. 54; Stephen, J. Roth, “*Human Rights Law Journal*”, Vol. 12, 1991, s. 331; Çiğdem, Recep, “Azınlıkların Dinsel Sorunlarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı*, Sofya 2009, s. 19; Dayoğlu, Ali, “*Toplama Kampından Meclise Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*”, İletişim Yayınları, İstanbul ty, s. 21; Oran, Baskın, “*Küreselleşme ve Azınlıklar*”, İmaj yayıncılık, Ankara 2001, s. 66.

² <http://www.scribd.com/doc/4658738>, (20.01.010 güncellemesi).

³ Karaman, *İslam Hukuku*, III, 234; Genel bir tanımlama ile devlet; sınırları belli bir ülke üzerindeki otoriteyi ifade eden siyasal organizasyonun adıdır. Geniş bilgi için bk. TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1994, IX, 234. Ayrıca bk. Kelebek, Mustafa, “İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası”, *CÜİFD* (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), sayı:4, Sivas, 2000, s. 325-373, s. 6-12. Geniş bilgi için bk. İbn Kayyim, Ebu Abdillah Şemsuddin Muhammed el-Cevziyye, *Ahkâmü Ehli'z-Zimme*, (thk. Subhi es-Salih), Dâru'l-İlm l'l-Melâyin, Beyrut 1996; Zeydan, Abdülkerim, *Ahkâmü'z-Zimmiyyîn ve'l-Müste'menîn fi Dari'l-İslâm*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1402/1982; Bedran, Eu'l-Ayneyn Bedran, *el-Alâkâtü'l-İctimâiyye beyne'l-Müslimîn ve'l-Gayri'l-Müslimîn*, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye 1990; Bereke, Abdülmun'im Ahmed, *el-İslâm ve'l-Müsâvât beyne'l-Müslimîn ve'l-Gayri'l-Müslimîn*, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye 1990; Şekerci, Osman, *İslam Ülkelerinde Gayrimüslimlerin Temel Hakları*, Nun Yayıncılık, İstanbul 1996.

⁴ Bakara, 2/195; Müslim, İmare, 36; İbn Mace, Menasik, 84; Ebu Davud, Menasik, 67; Tirmizi, Cihad, 28; Armağan, Servet, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, DİB Yayınları, Ankara, 1987, s. 78.

kişilere verilir.¹

Batıda, mutlakıyetçi yönetim biçimi olan krallık kurulunca ve dini azınlıklar ortaya çıkınca (Katolik krallıklarda Protestanlar, Protestan krallıklarda Katolikler) bu azınlıkların karşılıklı olarak korunmasına ihtiyaç duyulmuş ve azınlık kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durum, Batıda “azınlık ve azınlık hakları” ile ilgili özgürlüklerin din özgürlüğü şeklinde başladığını gösterir. Avrupada “Ulus Devlet” anlayışının benimsenmesinden sonra, hâkim toplum içindeki diğer vatandaşlar, “azınlık” tabiriyle anılmış ve ayrıştırılmıştır. Böylece azınlık kavramı soğuk bir ifade olarak hukuki bir deyim haline gelmiştir.²

Günümüzde uluslararası azınlık koruma mekanizması, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, AGİT gibi kuruluşların şemsiyesi altında yürütülmektedir.³

İslam Toplumunun bazı bölgelerde azınlık halinde yaşadığı malumdur. Avrupa’da ve Balkanlarda azınlık statüsünde yaşayan Müslümanların sayısı küçümsenemeyecek bir kitleye ulaşmış olup, 20 milyonu geçmiş durumdadır.⁴ Avrupa’da azınlıklara yabancı (alien) gözüyle bakılması, psikolojik baskıdır ve etnik yapının varlığını köreltmektedir.⁵ Batılı politikacılar, “ıımlı Müslüman” tipi yetiştirmek için bütçeler ayırmaktadırlar. İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İspanya ve Balkanlarda, “kendi Müslüman din adamını kendin yetiştir” sloganı altında kontrollü bir İslam Dini eğitiminden geçen akademisyenler eliyle ülkedeki azınlıkları dönüştürme gayretleri vardır.⁶ Bunun ötesinde Müslümanlara açık ve şiddetli baskılar da olmuştur. Müslümanların adını değiştirme, her Müslüman’a, hâkim toplumun dini inançlarına uygun isimler verilmesi, sürgün ve hapse atılması, belli başlı baskılar arasında sayılabilir. Yahudiler kendilerinin diasporik (sürgün) bir hayata maruz bırakıldıklarını savunurlar.⁷ Ama bizzat kendileri başkalarına böyle bir hayatı yaşatmaktadırlar. İslam, böyle bir refleksi onaylamaz. İslam Hukuku, etnik yapıyı yaratılıştan gelen fitri bir hak olarak görür.⁸ İslam Hükümlerini yönetimde esas alan uygulamalarıyla uzun soluklu bir dönem geçiren Osmanlı yönetiminde de bu anlayışın etkin olduğu bilimsel araştırmalarda ifade edilmektedir.⁹ Nitekim J. Laponce de, azınlık konumundaki Müslümanların –diğerlerinde olduğu gibi- din, dil, ırk ve ulusal miraslarını koruma ve kullanma haklarına sahip olduklarını dile getirir.¹⁰ Öteyandan Türkiye ile Bulgaristan azınlık haklarının korunmasında ortak davranışlar da sergilemişlerdir. 15 Aralık 1920 Yılında Baltık ve Kafkas azınlıklarına iyileştirme getirilmesine yönelik kararlara Bulgaristan ve Türkiye destek vermiştir. 1925 Yılındaki Balkan Azınlıklarını Koruma kararlarında ortak hareket

¹ Karaman, Hayrettin, İslam Hukuku, III, 257; Armağan, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, s. 79.

² Karadaş, Çağır, “Çağdaş İslam Düşünürleri”, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 78.

³ Kelebek, Mustafa, “İSLÂM HUKUKUNDA AZINLIK HAKLARIVE İMAM SERAHSİ’NİN AZINLIK HAKLARINA BAKIŞI”, 2011 Sofya, s. 9-12.

⁴ Karadaş, s. 78.

⁵ Karadaş, s. 81.

⁶ Gerd Nonneman-T. Niblock-B. Szaj Kovski, “Muslim Communities in the New Europe”, Berkshire, Itiace Press.

⁷ Karadaş, s. 82.

⁸ Hucurat, 49/13.

⁹ Geniş bilgi için bk. Kaya, Ayhan-Kayhanlı, Turgut, “Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık”, Tesev Yayınları, İstanbul 2005, s. 145; Ayber, Bahar, “Tanzimattan Lozan’a Azınlık Hakları”, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2008, s. 32; Eryılmaz, Bilal, “Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi”, risale yayınevi, İstanbul 1990, s. 22; Selim, Osman, “Osmanlı Dünyasında gayrimüslimler”, Yeni Ümit Dergisi, yıl: 18, sayı: 70, İstanbul 2005.

¹⁰ Ürer, s. 18.

etmişlerdir. Ancak yukarıda sözü edilen baskı ve şiddet uygulamaları “Komünist Dönem” içinde meydana gelen olumsuzluklardır. Nitekim Bulgaristan Parlamentosu Ocak 2012’de aldığı bir kararla o günlerin geride kaldığını deklare etmiştir.¹

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, çağımız hukuk araştırmacılarından bazıları, “azınlık” kavramına yeni bir hukuki statü kazandırmak için çaba harcamaktadırlar. Bu hukukçulara göre, bir toplumun azınlık olarak nitelendirilebilmesi için yaşadığı ülke coğrafyasında doğmamış, büyümemiş olmasını ayırıcı özellik olarak görmekteyiz.² Balkanlarda yaşayan halklara baktığımızda, hepsinin doğma-büyüme yerli ahalden oluştuğu hemencecik anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Balkan halklarının nerede yaşarlarsa yaşasınlar, azınlık değil de asli vatandaş olarak algılanması, hukuki normlara daha uygun olur kanaatindeyiz. Esasen “BALKAN” kelimesi Türkçe kökenli bir kelime olup, “sarp-kayalık ve sık ormanlı sıra dağlar” anlamına gelmektedir.³ Bugün Balkanlarda 66 milyon civarında bir nüfus barınmakta olup, bu kitlenin etnik yapısı büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Bu büyük çoğulcu çeşit, tam da Hucurat Suresinin 13. Âyetinde belirtilen, “dostça ve birlikte yaşama” formülüne ne kadar da uygun düşmektedir. Bilindiği üzere Balkan Yarımadasının en eski sakinleri, Keltler, İlirler, Traklar, Makedonlar, Grekler, Romalılar ve Slavlardır.⁴ Daha sonraları Osmanlılar buranın en kadim ahalisi haline gelmişler ve Bulgarlar gibi asli muvatin(vatandaş) konumunda yaşamışlardır.⁵

Azınlık kavramının ana ögesi, “farklılıkların” ön plana çıkmasıdır. Uygar demokratik bir yönetim, ülkenin hâkim kitlesine göre daha küçük kitleyi oluşturan azınlık mensubunun sahip olduğu farklılıklara ne kadar hoşgörülü olursa o denli uygar sayılmalıdır. Azınlığı dönüştürmek, onun hayat anlayışını, kültürünü, dilini, dinini, dini ritüellerini değiştirmeye kalkmak, eski çağlardan kalma firavni bir şiddetten öte geçmez. Bizzat hâkim topluma ve ülkeye zarar verir.

Devletin azınlığın dini hayatına ve ibadetine müdahale ettiği ülkede, “azınlık hakları” gasbedilmiş demektir. Kişisel giyimlere müdahale edilmesi ve ülkeyi “kamusal alan”, “sivil alan” şeklinde ayırıştırarak her ikisine de müdahale etme hakkı diye bir hak çeşidi olamaz. Öyle bir uygulamanın insan onurunu hiçe sayma ve baskıdan başka bir izahı olamaz.

E. HAK KAVRAMI VE HAK İHLALLERİ ÜZERİNE

Hak kelimesi sözlükte, “kesin ve sabit gerçek, eğrisi olmayan doğru” manalarına gelir. Hukuk terminolojisinde ise, “meşru otorite ve adil yönetim tarafından kişiye aidiyeti müsellemlen olan değerlere hak” denir.⁶ Aslında hak, hem dinin hem de meşru hukuk düzenininin

¹ Arsava, Ayşe, “Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara 1993, s. 9-10; Soysal, İsmail, “Türkiye’nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 245-253; Karpat, Kemal H., “The Turks of Bulgaria The History Culturs and Political Fate of a country”, The Isis Press, İstanbul 1990, s. 2-7; Dayoğlu, s. 171-176, 227.

² Hasan Fehmi, “Telhis-i Hukuk-ı Dîve”, (Osmanlıca), Matbaa-i Amire, İstanbul 1300, s. 144-145.

³ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s. 195; Türbedar, Erhan, “Balkan Türkleri – Balkanlarda Türk Varlığı”, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2003, s. 191.

⁴ Popoviç, Alexandre, “Balkanlarda İslam”, (çvr. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 10, 69. Ayrıca bk. Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, I, 183; Alp, İlker, Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), Trakya Üniversitesi, Edirne 2008, s. 1-2.

⁵ Todorova, Maria, BALKANLARI TAHAYYÜL ETMEK, (çvr. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 46.

⁶ İsevi, Ahmed İsevi, “Nazariyyetu’t-Teassüf fi İsti’mâli’l-Hakk fi’l-Fikhi’l-İslâmî”, Mecelletü’l’Ulûmi’l-

- Yaşama Hakkı ve Kişi dokunulmazlığı.
- Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği.
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü.
- Din ve Vicdan Özgürlüğü.
- Özel Hayatın Gizliliği Hakkı.
- Adil Yargılanma Hakkı.
- Mülkiyet Hakkı.
- Toplantı ve Gösteri yürüyüşü hakkı.
- Dernek Kurma Hakkı.
- Çalışma Özgürlüğü.
- Dilekçe Hakkı.
- Seçme ve Seçilme Hakkı.
- Kamu hizmetlerine girme hakkı.
- Çalışma Hakkı.
- Sosyal Güvenlik Hakkı.
- Sendika Kurma Hakkı.
- Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı.
- Yeterli Yaşama Düzeyi Hakkı.
- Eğitim Hakkı.
- Sağlık Hakkı.
- Kültürel Yaşama Katılabilme hakkı.
- İşkence ve Kötü Muamele Yasağı.
- Ayrımcılık Yasağı.

Öte yandan dünyamızda hak ihlalleri, çağdaş atılım ve gelişmelere rağmen hızla varlığını ve yaygınlığını sürdürüyor. Dünyanın bir çok yerinde hak ihlalleri gündelik hayatın seyrine yayılmış durumdadır. Üstelik bu hak ihlallerinin temeli, çoğu zaman devletin yaptığı ihlallere dayanıyor. Tam da bu noktada medyanın insan haklarına olan sorumluluğu devreye giriyor. Medyayı, sadece haklar ve hak ihlalleri konusunda vatandaşları bilgilendirmek ve hak ihlallerini takip etmekten ibaret olarak düşünmemek gerekir. Çünkü medyanın da yaptığı ve hatta sebep olduğu hak ihlalleri önemli bir sorundur.¹ Bununla beraber şimdilerde Çağdaş Dünyamızda hakim görüş, insan haklarının geliştirilmesi, hatta üniversitelerde ders olarak okutulmasından yanadır.²

F. HAKKIN HİMAYE EDİLMESİ GEREKİR

İnsan haklarının mücerred kabul edilmesi, gasbedilen hakların iadesi, tarihi zulüm ve baskıların kaldırılması, kuşkusuz iyi davranışlardır, ama yeterli değildir. Önemli olan verilen hakların korunmasıdır.³ Bir yandan haklar iade edilirken, öte yandan yeni hak ihlallerine kapı aralamak insani değildir. Medeni değildir.

¹ AKTAŞ, Burcu, İstanbul - Radikal kitap, 08 Şubat 2008, Cuma.

² Ünesko tarafından 1987 Yılında Viyana kentinde düzenlenen konferansta "insan haklarının üniversitelerde ders olarak okutulması" kararlaştırılmıştır.

³ el-Havlî, Ahmed Mahmud, "Nazariyyetul-hak beyne'l-fikhi'l-İslâmî ve'l-kânûnî'l-vad'î", Dâru's-selâm, 2008, s. 12.

G. İSLAM VE İNSAN ÜZERİNE

İnsan hayatı çeşitli evrelerden geçer. Her yaratılan gibi insanın da varoluş serüveni uzun-ince bir yol kat eder. Bilinenin aksine, belki de insan hayatı, rahm-i maderden(ana rahminden) dünyaya teşrifi ile başlamamaktadır. İnsan, Elest Bezmi ile başlayan ve baba sulbünden ana rahmine intikal eden uzun bir yolculuk esnasında tevhidi yapısı hiç bozulmadan gelen bir özelliğe sahiptir. Akıl ve büluğ çağından itibaren özel yetilerle donatıldığı için ciddi bir sorumluluk alır. Olaylar karşısında sorumluluk üstlenir ve kişisel tercihlerini yapar.¹İnsanın olaylar karşısında nasıl bir tepki vereceğini etkileyen yargı türleri iki kısma ayrılır. Bunlardan birincisini, “gerçeklik yargıları”, ikincisini, “değer yargıları” oluşturur.

Gerçeklik yargıları, bilimsel veriler ve akli yorumları varlığı tereddütsüz kabul edilen, dinin inanç, kültürel değerler ve etnik kimlik ne olursa olsun beşeri toplumlar tarafından ortak anlayışla karşılanan yargılardır. Ateşin yakması, suyun yüz derecede kaynaması ve sıfır derecede donması... gibi yargılar gerçeklik yargılardır.

Değer yargılarının doğruluğu, bilimsel deneylerle ispata ihtiyaç duymaz. Dayanağını, dini inanç, etik değerler, örf ve adetler, mistik anlayışlar oluşturur. Bir toplumun apayrılığını değer yargıları ortaya kor. Eğer, bir toplum başka bir toplumun değer yargılarına göre yaşamaya başlarsa, kendi değerlerini ve kültürünü unutmaya başlar. Zamanla taklit ettiği toplumun değer ölçülerine göre yaşamaya başlar.

Yeryüzünde, devrim niteliğinde insan onur ve haysiyetini korumayı amaç edinen normatif değerler arasında İslâm'dan daha ileri seviyede başka bir din yoktur. İslâm, kendisine alternatif kabul etmez. Kendisine alternatif olarak ortaya çıkan anlayışları, “*tâğutî başkaldırılar*” olarak niteler. Zira İslâm, bütün insanlığın dinidir ve bütün insanlığın huzur ve güvenliğini, aralarında barış ve esenliği sağlamak için gelmiştir. Bu itibarla, doğumundan ölümüne değin insanın bütün hayat evrelerini garanti eden prensipler koymuştur. Öyle ki, kendi prensiplerine yeni ilaveler yapmayı, “*kim, bizim işimize, dinden olmayan yeni bir ilavede bulunursa, o reddedilmiştir*” emriyle reddeder. “*Kim bir topluma öykünür ona benzer, onun gibi yaşamaya kalkarsa ondan olur*”² hadisi de bütün davranışlarımızda kendi milletimizin inanç, kültür ve tarihi değerlerine dikkat etmemiz gereğine ışık tutmaktadır.

H. İSLAMI ALGILAMA ÜZERİNE

İmam Ebu Yusuf, Müslüman'ı tanımlarken, onun İslama bağlılık yönüne vurgu yapar. Müslüman'ın, şartlar ne olursa olsun, hayatının bütün alanlarında İslami hükümlere titizlikle bağlı olması gerektiğini (..... →) söyler. Ebu Yusuf, Müslüman'a bu misyonu verirken ve onu böyle keskin bir dille ifade ederken, bu kanaatini, insanın şahsiyetinin İslam terbiyesiyle medenileşeceğine ve diğer insanlara karşı din, dil, ırk ayrımı yapmadan iyi davranacağına dair içtihadına dayandırır. Ona göre kişi, İslama bağlı olduğu kadar diğer insanların haklarını koruyacak ve kendisini iyi ortamlara hazırlayabilecektir.

Rasulullah, Müslümanı, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kişi olarak ifade eder. Sadece Müslümanların emin olmasıyla yetinmez, Gayrimüslimlerin de emin olmasını buyurur. İyi insan olmanın (dobir çövek) niteliklerini ifade ederken, “*gerçek muhacir*” olmayı, muhacirin ise, Allah'ın yasaklarından kaçınan ve iyiliklere yönelen kişi olduğunu,

¹ İsrâ, 17/34, 36; Furkan, 25/16; Ahzab, 33/15; Sâffât, 37/24.

²Ebu Davud, Libas, 4; Ahmed b. Hanbel, III, 55.

beyan buyurur.¹

İnsanların canına, malına, ırz ve namusuna karşı güven veren kişiyi Rasulullah, “*emin, güvenilir*”, (.....) şahıs olarak nitelendirir.²Rasulullah başka bir Hadisinde de Müslümanı, Müslümanların elinden ve dilinden salim olduğu kişi olarak (.....) ifade buyurur.³

Kur'an diliyle Müslüman, iyi olanı emreden, kötü olandan sakındıran şahsiyettir.⁴

1- İnsanlığa Müslüman'ca Bakış

Bütün insanlık sonuç itibarıyla Allah'ın kuludur.⁵Bütün mevcudatı (varlık âlemini; cematı, nebatatı, hayvanatı ve insanları) Allah yaratmıştır.⁶ Onları denetler, onlara karşı Rahman ve Rahimdir.⁷ İnsanların enbaşat görevi ise, Allah'ı tanımak ve ona tapınmaktır.⁸Ve Allah, bizzat kendisine tapınmasını, kendisinin yegâne ilah kabul edilmesini emreder. Kendisine alternatif bir tanrı (tağût) edinilmesini şiddetle yasaklar.⁹İnsan, ancak bu sayede yaratılış aslına uygun hale gelir.¹⁰İnsanlığın üst düzey önderleri Peygamberleridir ve Peygamberler arasında fark yoktur.¹¹ Hepsi aynı gerçeğe çağırılmışlardır.¹²Son Rasul Muhammed Aleyhisselamdır.¹³ En son sistem ve barış kuralları ile örnek davranışlarla donatılmış bir Rasuldür Muhammed Aleyhisselam.¹⁴Allah'a ve Rasule itaat mümin olanlara kaçınılması mümkün olmayan imanî bir görev ve sorumluluktur.¹⁵İslam, insanın lütfen inanacağı, müminin canı isterse uygulayacağı bir başıboşluk kuralı değildir. Aksine, İslam, hayatın her alanına yön veren bir hayat düzeni ve inanç bütünüdür.¹⁶Müslüman, Mevlana'nın da belirttiği gibi yaratılanı, Yaratıcı'dan ötürü sevmek ve saygı duymak zorunda olan bir anlayışa bağlıdır. Mümin kardeşine karşı farz, vacip, müstehap ve mübah olan davranışlarında olduğu gibi, gayrimüslim kitlelere karşı da farz, vacip, müstehap ve mübah davranışlarla mükelleftir. Hiçbir Müslüman, hiçbir insana haksızlık yapamaz. Eğer yaparsa, zulmederse, sadece dünyevi ceza ile kurtulamaz, Ahirette de elim bir azap ile karşılaşacaktır.¹⁷

¹ Ahmed b. Hanbel, II, 224 (Hadis no: 7086).

² Ahmed b. Hanbel, II, 379 (Hadis no: 8918).

³ Buhari, İman, 4, 5; Rikak, 26; Müslim, İman, 64, 65; Ebu Davud, Cihad, 3; Tirmizi, Kıyame, 53; İman, 13; Nesai, İman, 8, 9, 11; Darekutni, Rikak, 4, 8; Ahmed b. Hanbel, III, 160, 162, 187, 191, 193, 195, 305, 306; IV, 114; VI, 21.

⁴ Âl-i İmran, 3/104.

⁵ Nisa, 4/1.

⁶ Maide, 5/120; Zümer, 39/62.

⁷ Fatıha, 1/1-3; Yunus, 10/56; Mü'minûn, 23/115; Sebe', 34/3; Teğâbün, 64/7. Ayrıca bk. el-Abdullatif, Abdülaziz Muhammed, “Programi Po EDİNOBOCİE Za Natsinaesi i Malko Naprednal”, Tıbetu'l-Hayriyye, Sofya 1999, s. 79-82.

⁸ Bakara, 2/21, 177; Mü'minûn, 23/117; Zariyat, 51/51, 56.

⁹ Bakara, 2/256; Nisa, 4/36; Nahl, 16/36; Lokman, 31/13.

¹⁰ Nisa, 4/125; Tin, 95/4.

¹¹ Bakara, 2/286.

¹² Âl-i İmran, 3/19, 85; Nisa, 4/136; Maide, 5/3, 48; Kehf, 18/56; Şûra, 42/13.

¹³ Ahzâb, 33/40.

¹⁴ Enbiya, 21/107; Ahzâb, 33/21; Sebe', 34/28.

¹⁵ Âl-i İmran, 3/132; Nisa, 4/59, 65; EN'âm, 6/92; A'râf, 7/158; Ahzâb, 33/21; Haşr, 59/7.

¹⁶ Cesur, Kerime, “İslamın Sosyal İlişkileri Belirleyiciliği”, *Diyanet Aylık Dergisi*, sayı: 257, Ankara Mayıs 2012, s. 40.

¹⁷ Mâide, 5/32; Buhari, Cizye, 5; Ebu Davud, Harac, 31-33; İbn Hişâm, es-Sıratu'n-Nebeviyye, II, 588; Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 218.

2- Müsteşrik (Oryantalist) Yaklaşım

İslam üzerine araştırma yapan, çevresinde “İslam Uzmanı” olarak bilinen, Gayrimüslim araştırmacılar, bazen yerinde ve İslam’ın temel değerlerine uygun ifadeler kullanmakla beraber, bazen de İslam’ı, Onun özünde ve esasında bulunmayan yanlış vasıflarla aktarabilmekte, bu yakıştırmaları, sanki gerçekmiş gibi verebilmektedirler. Böyle bir itham ve nitelemenin iki temel sebebi olabilir:

a. **Cehalet:** Oryantalist, İslam üzerine bilimsel araştırma yapmamıştır. Dahası İslam’ı tam olarak bilmemektedir. Ele aldığı konuda, İslam’ın özü ile uygulama hatalarını tahlil edememiştir. Bu cehaleti onu yanlış anlatıma ve yanlış değerlendirmelere götürmüştür. Bu durum bilimsel açıdan bir vehamettir. Ancak telafisi mümkündür. Oryantalist iyi niyetli olduğu halde bu hataya düştüğü için gerçeği öğrenince hatasını telafi eder ve gerçekleri teslim eder.

b. **Kötü Niyet ve Kasıtlı Davranma:** Oryantalist belli bir ideolojiyi gerçekleştirmek ve kamuyu İslam aleyhine yönlendirmek üzere hareket etmektedir. Siyasal bir merkezî adamdır. Bilimsel kimliği ile bir ideolojiyi İslam aleyhine yaymaya ve kamuyu yanıltmaya çalışmaktadır. Müslümanlar açısından en tehlikeli olanı bu anlayıştaki oryantalistlerin çalışmalarıdır. Bunlar zengin bir sermaye ile belli bir çevrenin emrinde İslam’ın ulvi ve insani değerlerini örtbas ederek insanlara öcü gösterme peşindedirler. Hem siyasal hem de bilimsel çevrelerde İslam Fobiası üretirler ve bunu, korkunç, tehlikeli bir yol olarak gösterirler.

I. AZINLIK KONUMUNDAKİ MÜSLÜMANIN KARŞI KARŞIYA OLDUĞU KİMLİK PROBLEMİ

İnsan, akîdesini oluşturan inanç sistemi ışığında, *şahsî*, *ailevî* ve *sosyal* kimliği olmak üzere üç çeşit meşru kimliği ile maruftur. Kendimizi tanıtırken, “*ben Ali, Doburzadelerden Ali, Müslümanım ve Bulgaristan vatandaşıyım*”, diyebiliriz. Pakistanlı bir Müslüman da kendini tanıtırken; , “*ben Ziyaulhak, Kandehlevi Ailesindenim. Müslümanım ve Pakistan vatandaşıyım*”, diyebilir. Burada, inancımız ışığında, üç kimliğin iç içe şahsiyetimizi ortaya koyduğu ve tabii haklarımız arasında bulunduğu görülmektedir.

Kimliğimizle davranışlarımız arasında büyük bir bağlantı vardır. Çoğu zaman, davranışlarımızın kimliğimize uygun olmaması sebebiyle çevremizi hayal kırıklığına uğrattığımız olmaktadır. Oysa insanlığın en son hidayet armağanı olan İSLAM, insanın “*ahsen-i takvim= nay prekrasna forma*” üzere yaratıldığını¹ve “*amel-i sâlih= dobri dela*” üzere hayatını sürdürmesi gerektiğini,²kesin bir ifade ile tenbih eyler. Rasulullah Efendimiz s.a.v. de, “*Müslümanlar teahhütlerine bağlı kalmaları= عند المسلمون شروطهم*”³Hadisiile, Müslümanın sosyal hayatında karakteristik kimliğine vurgu yapar. Ord. Prof. Dr. Muhammed HAMİDULLAH Hocamız, bu hadisin Müslümanın hayatını belirleyen hayat anayasası olduğunu ifade eder. Başka bir hadisinde ise, “*Münafığın alameti üçtür: konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, taahhüdüne aykırı davranır*”,⁴ buyurmak suretiyle sözünde durmanın iman-amel bağlantısına dikkat çeker. “*Öl söz verme, öl sözünden dönme*” atasözü de vefalı olmaya, sözünde durmaya iyi bir tembihtir.

¹ Tîn, 95/4; Bakara, 2/138; Müminun, 23/14.

² Tevbe, 9/102, 120; Hûd, 11/7; Kehf, 18/7, 30, 110; Müminun, 23/51; Furkan, 25/70; Fatır, 35/10; Mülk, 67/2.

³ Buhari, İcare, 14.

⁴ Buhari, Şehadet, 28; Müslim, İman, 107; Tirmizi, İman, 14; Ahmed b. Hanbel, III, 247, 297.

Müslümanlar, Kitab ve Sünnete aykırı taahhütte bulunamazlar, İslama aykırı şart koşamazlar.¹ Ama verdikleri sözleri de yerine getirirler. Verdikleri sözleri kişiye özel hale getiremezler. Herkese eşit olarak uygularlar. Zira verilen sözlerin en hayırlısı uygulan sözlere dir.²Bu konudaki Ayetlerin amir hükmü de çok açıktır. Müslümanların kendi elleriyle oluşturdukları, tüzükler, yönetmelikler ve yönergeler yazılı taahhütleridir. Herkesten önce Müslümanların kendi yayınladıkları bu belgelere kendileri uymak zorundadırlar. Nitekim Maide Suresinin ilk Ayetinde “*Ey iman edenler! Sözleşmelerinizin gereğini yerine getirin*”, buyrulmaktadır. Nahl Suresinin 91. Ayeti ise, Müslümanların taahhütlerinden ve yazılı belgelerinin hükümlerinden dönemeyeceklerini, aksi halde Allah’ın her şeyi hakkıyla bildiğini ifade buyurur.

Ayrıca Müslümanlar, kendi aralarında da tam bir dayanışma içinde olacaklar, asla fitne yaratmayacaklardır.³

a. Adımız ve akidemiz

İsimler, akidemizi ve bağlı olduğumuz dini değerleri ele verir. Müslüman, İslam akidesine göre bir isim alma hakkına, Hıristiyan, Hıristiyanlık akidesine göre, Yahudi, Yahudilik Dinine göre ve hiçbir dine inanmayan ateist ise, istediği ismi seçme hakkına sahiptir. Aksi halde insanlara baskı yapmış zulmetmiş oluruz. Müslümanlar, isimlerini seçerken İslam Dini esaslarına bağlı kalırlar. Mezhep farklılıklarını genelde isme yansıtımazlar. Ancak, başta Rasulullah olmak üzere, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali isimleri, yani “Muhammed” ismi ile dört halife en çok yaşayan isimler arasındadır. Rasulullah, “Abdullah, Abdurrahman” gibi Allah’ın Yüce Zatına bağlılık ifade eden isimleri tavsiye buyurmuştur.

b. Ailemiz ve kabilemiz

Hucurat Suresinin 13. Ayeti çerçevesinde, insanların sahip oldukları etnik yapıları yadsınmaz. İslam insanın hangi ulusal kimlik taşıdığına bakmaz. İyi ve takva ölçülerine uyumuna, Salih ameline (doğru kuralları uygulamasına) önem verir. Dolayısıyla her şahıs, kendisinin bağlı olduğu kökenini özgürce ifade edebilir. Yer küre üzerinde yaşayan uluslar baki değildir. Belli bir süre en etkin çoğunluğu temsil eden uluslar, zamanla azınlık konumuna düşebilir ve hatta tamamen yok olabilir. Önemli olan adalet ve müsavat ölçülerine riayet etmektir.

Nitekim Balkanlarda, 20-25 kadar etnik yapı ve farklı dil konuşulduğu halde, bugün bu sosyal olgu, uluslararası arenada kabul görmeye başlamıştır. Bu gelişme, insanlık adına, erdemli yaşama adına çok sevindirici bir sonuçtur. Osmanlı Döneminde bütün Balkanlarda tam bir din ve dil özgürlüğünü kabul etmek daha bilimsel ve tarihin tanıklığına daha güvenle bakmayı gerektirir kanaatindeyiz.⁴

c. Sosyal kimliğimiz

Bağlı olduğumuz ve vatandaşı bulunduğumuz sosyal kitlenin varlığına ve yasalarına saygı duymak zorundayız. Bulgaristan Cumhuriyetinin vatandaşı olan bir Müslüman, Bulgaristan Cumhuriyetinin Hıristiyan olan Vatandaşı kadar, belki de daha ileri derecede vatandaşlık görevlerini yerine getirir. Bu durum, İslami Kimliği ile çatışmaz. Zira Müslüman,

¹ Buhari, Mekatib, 1, 3; Tirmizi, Ahkâm, 17. Ayrıca bk. Medine Vesikası, md. 47.

² Müslim, Nikâh, 63.

³ Maide, 5/2; Medine Vesikası, md. 8.

⁴ Akgündüz, Ahmet, S. Öztürk, “*Bilinmeyen Osmanlı*”, OSAV Yayınları, İstanbul 1999, s. 66.

zaten bulunduğu mekân neresi olursa olsun, iyi davranan ve iyi davranmak zorunda olan, kimseye zarar vermeyen ve kimseye zarar vermemek zorunda olan insandır. Burada bir problem olmaz, olamaz. Asıl problem, Müslümanın İSLÂMÎ KİMLİĞİ çerçevesinde yaşanabilir. Bu durumda Müslüman İkrâh ile karşılaşmadığı sürece İslami Kimliğini sosyal bir hak olarak taşıyacak ve bu uğurda çaba harcayacaktır. Zira Müslüman, İslam Dininin Esaslarına göre amel etmek zorundadır.¹

İ. BULGARİSTAN İSLAM TOPLUMUNUN DİNİ YÖNETİMİ ÜZERİNE

Bilindiği üzere Bulgaristan, Balkanların tabii bir parçasıdır. Nice bin yıldır buraya gelen halkların yerleşkesi olmuş, onlarca toplumu ağırlamıştır. Romalılar, Hun Türkleri ve Avarlar, bu bölgenin en eski sakinleri arasında zikredilebilir. Bazı araştırmacılar, Bulgarları, Batı Hun Devleti içindeki Türk Kavimlerinden birisi olarak nitelerler ve bu Toplumunu, Balkanların en eski sakinleri olarak kabul ederler.²Tarihi süreç içinde Bulgarlar en büyük çekişmeyi genelde Bizanslılarla yaşamışlardır.³Osmanlıların Balkanlara ayak basması 1362 Tarihinden itibaren gerçekleşmiş ve Bulgar Halkı, Osmanlılarla asırlar süren birlikteliğe imza atmıştır.⁴ Bugün Bulgaristan'da, hâkim din Hıristiyanlıktır. Ortodoksluk başta olmak üzere, Katolik ve Evangelizm de yaşama imkânı bulan Mezheplerdir. Hıristiyanlıktan sonra en etkin din İslam'dır.⁵

Bulgaristan'da İslami kitlenin oluşumu tamamen tabii yollarla oluşmuştur. Tarih araştırmacıları bu gerçeği dile getiriler.⁶Bulgaristan Müslümanları, 1885 Yılında Filibe ve İslimye Özerk Doğu Rumeli Vilayetinin Bulgaristan Prensiğine bağlanmasından itibaren "azınlık statüsü" konumuna düşen bir toplumdur.⁷ Bulgaristan Müslümanları, Türkler, Pomaklar, Romanlar, Çerkezler, Arnavutlar ve Tatarlardan oluşan yaklaşık 2 milyon civarında nüfusa sahip ve Ülkenin bütün kesimlerine yayılmış bir kitledir.⁸ Bu kitlenin % 93'ünü Sünniler oluşturur. Sünni ve Aleviler köylerde karışık olarak yaşamaktadırlar. Ancak, Razgrad Vilayetinin Midrevo Köyü, Rusçuk Pomen, İslimye Yablonova ve Kırçali Zvezden Köyleri Alevi nüfusa sahip yerleşim bölgeleridir.⁹

Burada şunu da kaydetmeliyiz ki, Alevilik temelde Hz. Ali sevgisine dayanan kültürdür.

¹ Âli İmrân, 3/19, 85; Nisa, 4/59, 65; Mâide, 5/42-45, 57.

² Yüce, Nuri, "Bulgar", İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 390; Kuyucuklu, Nazif, "Bulgaristan", İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 394; Yinanç, Refet, "Türk-Bulgar İlişkileri", Seçkin Yayınları, Ankara 2002, 241-242.

³ Kuyucuklu, VI, 394-395.

⁴ Halaçoğlu, Yusuf, "Bulgaristan", İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 396-399.

⁵ Kuyucuklu, VI, 393.

⁶ Hamidullah, Muhammed, "İslama Giriş", (çvr. Cemal Aydın), TDV Yayınları, Ankara 2004, s. 315; Popoviç, Aleksandır, "Balkanlarda İslam", (çvr. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, s. 69; Jeliaskova, Antonia, "Formirane Na Müslümanskite Obşnotsi i Kompleksite Na Balkanskite İstoriografi", İMİR, Sofia 1997, s. 52; Lutof, Ahmed, "Bulgaristan Müslümanlarının Dini ve Sosyal Hayatı: Blagoevgrad Örneği", (basılmamış YL Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2006, s. 4.

⁷ Turan, Ömer, "The Turkish Minority in Bulgaria", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 84, 88-89, 91-92; Dayıoğlu, s. 38.

⁸ Mark Pinson, "Ottoman colonization of the Crimean Tatars in Bulgaria", VII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 1040-1058; Ataöv, Türkkaya, "The turks of Bulgaria", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, XLIV, 1-2, Ankara 1989, s. 140; Eminov, Ali, "Turkish and other Muslim Minorities in Bulgaria", London, Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst and Company, 1997; Pulton, Hugh, "The Balkans: Minorities and States in Conflict", 2nd ed, London, Minority Right Publication, 1994, s. 117.

⁹ Beytullov, Mehmed, "Bulgaristan Alevileri", Hak ve Özgürlük, Haziran-Temmuz sayıları 1995.

Bu durumda Hz. Ali Kerremallahu veche, üzerine samimi bir araştırma yapmaları gerekir. Geleneksel davranıştan daha özgün düşünmelidirler. Unutulmasın ki, Hz. Ali Sahabilerin en kahramanı ve Rasulullahın öz damadıdır. Rasulullahın yolundan, Kur'an çizgisinden zerrece ayrılmamıştır. En samimim kıyam ile beş vakit namazını eda etmiş, Ramazan orucunu tutmuş ve hac emriği yapmıştır. Kısaca İslamın bugün bilinen bütün emirlerini yerine getirmiş ve bütün yasaklarından kaçınmıştır. Zina etmemiş, içki içmemiş, kumar oynamamış, faiz yememiştir. Bütün Müslümanları kardeş bilmıştır. Görüşlerini açıkça söylemiş, kırgınlıklarını dile getirmiştir. Ama asla, İslami birlikten ayrılmamıştır. Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ömer'e yardım etmiş, müşavirlik yapmıştır. Tarihin acı gerçeği olarak kendi Hilafeti Döneminde, büyük fitneler yaşanmış ve şehadet mertebesine ermiştir. Bu durumda gerçek Ali sevgisinin İslamı bütün olarak yaşamaktan geçtiği açıktır.

13 Temmuz 1878 Tarihli Berlin Andlaşmasının 1-12 maddeleri Bulgaristan Müslümanlarına Dini ve Ekonomik alanda tam bir özgürlük getirir.¹1879 Yılında yürürlüğe giren İlk Bulgar Anayasası'nda, Azınlıklara, siyasi ve medeni haklarının yanında, dinlerini serbestçe yaşama ve kültürel hakları da tanınmıştır.²29 Eylül 1913 Tarihli İstanbul Barış Antlaşmasının 8. Maddesinde de Bulgaristan Müslümanlarının ibadetlerine tam bir özgürlük getirildi.³Bulgaristan Dini Yönetimi Çözemediği konuları son merci olarak İstanbul meşihat makamına danışacak ve her sorunu çözüme kavuşturacaktır.⁴Bütün bu özgürlükler tarihi süreç içindeki gelişmelere paralel biçimde devam ede gelmiştir. Teori ile pratik uygulamalar arasında elbette farklılıklar olmuş, yasada verilen haklar, bazen uygulamadan mahrum bırakılmıştır.⁵

Görüldüğü üzere, Bulgaristan'ın asli vatandaşı olan Bulgaristan Müslümanlarının "*Dini Yönetimi*", Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostluk ve konsensüs atmosferi içinde sürmüştür. Başmüftülük daima Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ile istişareli şekilde Bulgaristan Müslümanlarının Dini Hayatını düzene koymuş ve halkı aydınlatmıştır. Özellikle İslam Aile Hukuku, Miras Hukuku, Borçlar Hukuku ve diğer dini esasların ve vecibelerin yerine getirilmesi hususunda dinen içinde bulunduğu sorumluluğu ifa çabası içinde olmuştur.⁶ Bugün Bulgaristan Müslümanları, Dini Yönetim ve Örgütlerini, "*Sofya Şehir Mahkemesi*" onayı sürdürmektedir.⁷

¹ Kamil, İbrahim, "*İkili ve Çok taraflı Siyasi Antlaşmalar İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristandaki Türklerin Hakları*", Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1989, s. 6.

² Kamil, İbrahim, "*Bulgaristan'daki Türklerin statüsü*", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s. 63; Nevrezova, Aydzhan, "*Bulgar Yönetiminde Azınlıklar (1878-2004)*", gazi Üniversitesi SBE, s. 13.

³ Erim, Nihat, "*Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, I, 457-466.

⁴ Keskiöglü, Osman, "*Bulgaristan'da Türkler: Tarih ve Kültür*", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 38-40; Kamil, s. 6.

⁵ BMT Bildirisinin 27. Maddesi, azınlıklara, din, dil ve kültürel değerlerini gereğini yerine getirme hakkı tanımaktadır. 1950 tarihli, Avrupa konseyi Örgütüne düzenlenen, "*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*", azınlık haklarına sınır getirilemeyeceğini esasa bağlamıştır. 1994 Tarihli "*Uluslararası Azınlıkları Koruma Çerçeve Antlaşması*" da, "azınlık hakları" olgusunun en tabii insani hak olduğunu (md. 1), azınlıkların da ilgili ülkenin hukuku önünde eşit olduklarını (md. 6), örgütlenme ve ifade özgürlüğüne sahip bulduklarını (md. 7), anadillerini konuşma ve geliştirme hakkına sahip olduklarını (md. 10), Dini ibadet ve ritellerini yerine getirme, bununla ilgili mekânlarda oluşturma, tarihi değer ve kültürlerini yaşatma haklarına sahip olduklarını (md. 12-15), esasa bağlamıştır.

⁶ Turan, Ömer, "*Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu*", Yeni Türkiye, sayı: 3, 1995, s. 184-189; Şimşir, s. 66; Dayıoğlu, s. 195-197.

⁷ bk. 22 Aralık 2002 Tarihli Bulgaristan Parlamento Oturumunda kabul edilen "Din Yasası"; Dayıoğlu, s. 402-

Bulgaristan İslam Toplumunun Dini Yönetim ve Örgütlerini aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür.

Yüksek İslam Şurası

Bulgaristan İslam Toplumunun en büyük temsilcisi ve karar organıdır. Başmüftüyü seçer ve yetkilerini belirler. Teşkilat tüzüklerindeki değişiklikleri onaylar ve İslâmî uygulamaları denetler, yanlışları, yani, İslâm'a uymayan hataları düzeltir.

b. Başmüftü

İslam Dininde Müslümanların bir tek yönetim tarafından temsil edilmesi temel esastır. Medine Vesikası da bu kuralı esasa bağlamıştır.¹ Kısaca belirtilmesi gerekirse, bir ülkede azınlık olarak yaşayan Müslümanlar iki ayrı yönetim tarafından temsil edilemez. İslam'ın temel ilkeleri böyle bir anlayışı haram sayar.² Bu itibarla, Bulgaristan Müslümanları açısından Başmüftünün İslami Konumu çok önemlidir. Başmüftü, "*emîru'l-müminîn*" hükmündedir.

Başmüftünün idari sistem içindeki ifasından sorumlu olması gereken fonksiyonlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

1- Meşihat Makamı: Bilindiği üzere Osmanlı İdari Sistemi, İslam Dininin esaslarını benimsemiş ve dini hayatın büyük bir bölümünü de Meşihat (*Şeyhülislamlık*) Makamına vermiştir. Dini hayatın İslami ve insani değerler üzerine yürümesinden birinci derecede sorumlu olan makamlar, *Başmüftülük* ve *Bölge Müftülükleri*'dir. Meşihat Makamı (Şeyhülislamlık, Başmüftülük, Reisulülema Makamı) tarafından organize edilmiştir. Bu durum manevi bir miras olarak Müslümanların yaşadıkları yer neresi olursa olsun tevarüs yoluyla *İslam Toplumunun vazgeçilmez hak ve görevi* olarak algılanmıştır. Bulgaristan Müslümanları da esasta bu yapıya uygun olarak teşkilatlanmışlar ve Bulgar İdari Makamları bu yapıyı bir hak olarak Müslümanlara tanımışlardır.³

2- Eğitim Kurumları ve İrşad Makamı: Kur'n-ı Kerim, "*oku*"⁴ emrini vahyin miladı olarak ilan etmiş ve "*hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*" Ayeti⁵ ile ilme büyük bir mevki kazandırmıştır. Rasulullah ilim ve ilme teşvik üzerine çok kıymetli emirler yayınlamıştır. Bunlardan birisi, "*ilim öğrenmek, kadın-erkek her Müslüman'a ifası zorunlu bir farizadır*" Hadisidir.

Bu Ayet ve Hadisler ışığında Müslümanların, her zaman ve her mekânda, çağın gerektirdiği bilgi donanımına kavuşturan bütün vasıtalara başvurmaları gerekir. Bu vasıtaların başında ilim ve irfan yuvaları gelir. Dün bu fariza, *Medreseler* (mektepler-okullar) vasıtasıyla sürdürülüyordu. Bugün, değişik öğrenim kurumlarıyla, yani ilköğretim kurumlarından üniversitelere kadar değişik ilim yuvaları aracılığı ile sürdürülmektedir.

İslami ve etnik kimliğimizin kendi kültür havzamızda oluşması için bütün beşeri çabaların harcanması bizlere bir farizadır. Bu fariza iki alanda sürdürülür: Bunlardan birincisi,

409.

¹ Medine Vesikası, md.1-2, 12, 13, 14, 15, 17.

² Bakara, 2/143; (استمعوا ليطعوا ولحسبكم منكم خير مما تنجزون), Müslim, İmare, 8, 14; Ahmed b. Hanbel, V, 171; Medine Vesikası, md. 1-2.

³ Günay, H. Mehmet, "Osmanlı Sonrası Bulgaristan Türklerinin Dini Yönetimi ve Özel Yargı Teşkilatı (1878-1945)", Rumeli Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2006, s. 22, 73. Ayrıca, Bulgaristan Parlamentosu Kasım 2012'de aldığı bir kararla, Bulgaristan Müslümanlarına karşı uygulanan yanlışların artık geride kaldığını saygın bir ifade ile deklare etmiştir.

⁴ Alak, 96/1.

⁵ Zümer, 39/9.

Dini ve kültürel değerlerimizin yeni nesillere aktarılmasıdır. İkincisi detabii ve teknolojik bilgilerin yeni nesle aktarılması suretiyle yerine getirilir.

3- İbadet Mekânları Açma ve Yürütme Makamı: **Müslümanların ibadet mekânlarını açmaları dini bir vebcedir. Bu haklarını, dini görevlerini yerine getirmek için kullanmaya mecburdurlar. Zira Camiler, Mescidler,** salt Allah için yaşamayı ve ibadet alanlarını temsil eden ve hiç kimsenin hiçbir zaman hiçbir şartta dokunmaması gereken, temizliğin, sadeliğin, takvanın Allah için yaşamının ritüeller halinde alışkanlıklarının kazandırıldığı yerlerdir. Camiler ve mescidler, ruh zenginliği ve huzur muştusunun doldurulduğu manevi bataryalar gibidir. Buralarda insan ruhu, arınma ve temizlenme pratiği edinir. Hiç kimseye kötülük yapılamayacağı duygusu, insan benliğine bu mekânlarda hâkim kılınır. Mescidler Allah'a ait mekânlar olup, oralarda ibadet dışında ve Allah'ın rızası dışında bir işlem yapılamaz.¹ Bu itibarla ibadet mekânlarımız olan cami ve mescidlerin dokunulmazlığı vardır. Camiye saldırı, bizzat Allah'a başkaldırı ve saygısızlıktır.² Ezanlar da bu duyguya ilahi bir çağrıdır.

İslam düşmanlarının, ezansız yaşama dayatmaları, aslında şeytani kötülüğün yaşamasına zemin hazırlama çabasının bir ürünüdür. Bilerek veya bilmeyerek ezan insanlara öcü gösterilmektedir. Kulaklarımızı yırtacak kadar ses ve gürültü ağının yaşandığı dünyamızda, insanları ezanın lahuti sesinden mahrum etmek, en azından estetik bir hatadır. Zira müezzinlerin her vakit namazı için kullandıkları makamların –aslında- ifade ettikleri manalar, dinleyenleri olumlu bir atmosfere iletir. Semavi ve lahuti bir duyguyu dinleyenlere iletterek onları rahatlatır. Binbir makine gıcırıtısından paslanan kulaklar, ezan sesiyle rahatlar. Bu durum sadece Müslüman olan açıısından alınan olumlu bir duygu olmayıp aynı zamanda gayrimüslim insanlar tarafından da takdirle karşılandığının nice tanıkları vardır. Ezan üzerine üretilen yanlış anlatımın kaldırılması insanlık adına da erdemli bir anlayış olacaktır. Zira ezanın sözleri de insana iyilik tavsiye eder niteliktedir.

4- Tarihî Yapılar ve Vakıf Eserlerini Koruma ve Yürütme Makamı: Tarihî yapılar, birer kültür hazinesidir. Medeniyet abidesidir. Vakıflar ise, şahsi servetin insanların hizmetine sunulması gibi çok ulvi bir fedakârlık şeklidir. Müslüman'ın sahip olduğu servetini, ebedileştirmek, ne kendisinin ne de başkasının dokunamayacağı hale getirmek üzere Allah adına temlik ettiği ve özel amacına uygun bütün insanlığa hizmet etsin diye bağışladığı **VAKIFLAR**, insanlığın ulaştığı en büyük mali değer sistemidir. Vakıf malları zaman ve şartlar ne kadar değişirse değişsin, hedef kitle var olduğu sürece Müslümanlara ait mali kaynaklardır. İslama göre vakıf malları, hiçbir zaman ve hiçbir surette satılamaz, başkasına bağışlanamaz, amacı saptırılamaz bir haktır.

5- Fetva Kurulu: Gerek bireysel, gerekse toplumsal problemleri çözüme bağlayan, İslam Hükümlerine uygun olarak değerlendirmeyi hedefleyen bir kuruldur. Bu kurulun üyeleri İslam Hükümleri alanında uzman, takvalı, söylediklerini önce kendi nefislerine tatbik eden müminlerden oluşur.

6- Muhasebat: Başmüftülüğün bütün hizmet birimlerindeki gelir ve giderlerinin mutlaka Müslümanca takibe alınması, dini ve zarurî bir ihtiyaçtır. En küçük harcamalardan büyük mali projelere kadar atılan her adımın muhasebesi tutulmalıdır. Mali kaynaklara aktarım yapan kişi

¹ Cin, 72/18.

² Bakara, 2/114; Hac, 22/40.

ve kuruluşlar da ülke mevzuatına uygun olarak bilgilendirilmelidir. Bu durumun çevremizde bizi izleyenlere, çok olumlu intibalar bırakacağı izahtan varestedir.

7- Denetim Kurulu:Bütün hizmetler ve mali konular teftiş kurulu tarafından incelenir ve takip edilir. Doğrular onaylanır, yanlışlar mutlaka hesaba çekilir. Teftiş heyeti, hem din hizmetleri alanında, hem de muhasebat-konularında uzman ve takvalı kimselerden olmalıdır.

8- Yargı Makamı:İslam'ın sosyal hayata dair hataların düzeltilmesi ve adaletin sağlanması konusunda aktif görevi olan *Kadilik* (yargı), yeni neslin insani değerler üzerine terbiye edilmesi, Bulgaristan İslam Toplumunun sahip olduğu hak ve görevleri arasında en önemli konuma sahip olan birim şüphesiz yanlış davranışların düzeltilmesini ve adaleti sağlamayı esas alan *Şer'iyye Mahkemeleri*'dir. Bulgaristan Müslümanlarının dini idareleri, andlaşmalara bağlı olarak Hukuki sorunları *İSALAM HUKUK ESASALARINA GÖRE ÇÖZÜMLEYEN* Şer'iyye Mahkemelerini yürütmüşlerdir.¹ 1945 Yılına kadar faaliyet gösteren bu mahkemelerin,² yeniden, azınlık konumundaki Müslümanların ibadetlerde olduğu gibi, hukuki işlemlerde de Başmüftülük bünyesinde kurulan muhakeme usullerini bizzat deruhte etmeye başlamaları, Demokratik Bulgaristan Cumhuriyeti'ne daha da yakışır kanaatindeyiz. Zira Devletler Hukuku açısından her devletin kendi özel refleksi ne denli saygın ise, vatandaşlarının dini inanç, ibadet ve uygulamalarının sağlanması da o denli saygın bir haktır. Aksi halde devlet vatandaşını mağdur etmiş olur.³ Zira Hukuk Devletinin temel felsefesi, hakkı ikame, haksızlığı önlemektir.⁴ Bulgaristan Müslümanlarının, dini hayatlarını İslam Dini Esaslarına göre düzenlemeleri, en temel hakları olduğu gibi, geriye dönüşü ve taviz verilmesi mümkün olmayacak kadar kesinlik arz eden dini görevleridir.⁵

c. Bölge Müftüsü

Bölge Müftülükleri, her bölgede yaşayan Müslümanların bütün kimliklerini ve İslami Yaşama biçimlerinin İslam Dinine uygun olarak biçimlendirilmesinden sorumlu, idari, mali ve fetva birimleridir. Sahasında uzman Din Âlimleri tarafından temsil edilir ve yürütülür.

d. Encümenlik (Cemaat-i İslamiye)

Bölge Müslümanlarının en küçük idari ve temsili birimidir. Müslümanların en küçük idari ve İslami Temsil işleri bu organ tarafından yürütülür. Kişilik haklarından, dini ve kültürel kimliğin korunmasına kadar bütün detaylar Cemaat-i İslamiye tarafından organize edilir. Cemaat-i İslamiye aynı zamanda hükmî şahsiyet olarak Müslümanların o bölgedeki vakıf mallarını da koruma altına alır ve Merkezi Yönetime karşı sorumlu olur. Zira İslam Kültüründe hiyerarşik bir silsile vardır. Rasulullah, üç kişi yola çıktıkları vakit, içlerinden birini yönetici ve reis seçmelerini tenbih buyurmuştur.

J. ETNİK YAPIYA VE DİLE MÜDHALE EDİLEMEZ

İnsanların erkek ve dişi olarak doğmaları ne kadar tabii bir olaysa, yine insanların bir kabileye (ulus) mensup olmaları, bir anadile sahip olmaları da o denli tabiidir. Nitekim bu gün yeryüzünde binlerce kabile mevcuttur ve binlerce dil konuşulmaktadır. Devletler, anlaşmada kolaylık olsun diye bazı dilleri resmileştirse bile, ana dillerin kullanılmasına engel

¹Günay, s. 73-74.

²Günay, s. 107.

³Hasan Fehmi, s. 8-9, 26, 48.

⁴Hasan Fehmi, s. 14.

⁵ Nassaâr, Muhammed Zeynüddin, "Tatvîru Menâhici't-Terbiyeti'l-İslamiyye", (Arapça), Vezaretü't-terbiye, Metabiu Dari'l-Kabes, Kuveyt 1404/1984, s. 36-39.

olunamamıştır. Zira bu diller insan hayatı gibi fitri ve tabii olarak yaratılıştan gelmektedir. Allah, dileyseydi, insanları, tek bir ümmet, tek bir din ve tek bir dil üzere yaratabilirdi.¹ Fakat Allah, insanı erkek ve dişi olarak yaratmış,² birbirleriyle iyi geçinmeleri emriyle etnik gruplar halinde çoğaltmış ve takvayı (en doğru ilkeler üzerinde yürümeyi) üstünlük ve erdem saymıştır.³ Rasulullah da gerek *kavli* ve *fi'liSünnet*'lerinde, gerek Dünyanın İlk Yazılı Anayasası niteliği taşıyan "*Medine Vesikası*" maddelerinde, insanlara, dini haklarının yanında etnik yapıların ve dillerini kullanma hakkını tanımıştır.⁴ Başka dilden konuşan insanların adillerini kullanmalarına engel olmamış, o dili anlamak için tercüman kullanmıştır.

I. İTİKADİ ALANDAKİ HAK VE VECİBELER

İslam, kendinin son HAK DİN olduğunu, hiçbir ayırım yapmaksızın bütün insanlığa ilan eder⁵ ve herkesi bu gerçeği kabule çağırır.⁶ Âdem Aleyhisselamdan itibaren Allah tarafından insanlığa hak yolu bildirmek üzere gönderilen bütün Pegamberleri kabul eder. Musa Aleyhisselam ile İsa Aleyhisselam⁷ arasında fark gözetmediği gibi, Muhammd Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile diğer hiçbir Peygamber arasında da fark görmez.⁸ Sadece Hz. Muhammed (s a v) insanlığın hidayeti ve barışı için gönderilmiş son elçidir.⁹ Ancak, bu son elçinin baskı yoluyla kabul edilmesini arzu etmez.¹⁰ İnsanlar üzerine baskı kurulmadan, herkes kendi bireysel tercihi ile İslamı kabul etmelidir. Sınıfsal ve zümresel baskılarla din değiştirmeyi, İslam kabul etmez.¹¹ Bu durumu, son Kitab-ı İlâhî olan Kur'an, bizzat ilan eder.¹²

Yeryüzünde yaşayan her bir insanın, bütün samimiyetiyle İslama bağlanması, İslama göre ilk ve hayati bir ilkedir.¹³ Bu durumu dili ile ikrar edip davranışlarıyla bütünleşmesi de en doğru yoldur.¹⁴

Müminler, bu ana ilke çerçevesinde inanır ve hayat sürerler. Ayrıca aralarındaki kardeşlik¹⁵ ve dayanışmaya büyük önem verirler.¹⁶ Ayetlerin amir hükümleri yanında, hadis metinlerinde de müminlerin kardeşlik ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmaları, aralarına fitne sokmamaları emrediliyor.¹⁷

¹ Yunus, 10/99; Hûd, 11/118.

² Nisa, 4/1.

³ Hucurat, 49/13.

⁴ bk. Medine Vesikası, md. 25. Ayrıca bk. Kenanoğlu, M. Macit, "*Osmanlı Millet Sistemi -Mit ve Gerçek-*", Klasik yayınları, İstanbul 2004, s. 10-16.

⁵ Âl-i İmrân, 3/19, 85.

⁶ Yunus, 10/25.

⁷ İsa Aleyhisselam, yaratılışı mucizevi bir olguyla babasız olarak yaratılmış, tertemiz ve iffet sembolü olan Hz. Meryem'den doğmuştur, (Meryem, 19/20, 33). O da diğer peygamberler gibi topraktan (*إِنَّمَا مَثَلٌ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ*) halkedilmiştir. (bk. İbn hazm, "el-Muhallâ", I, 6 (12. Ve 13. Mesele).

⁸ Bakara, 2/286.

⁹ Enbiya, 21/107; Ahzâb, 33/39-40.

¹⁰ Bakara, 2/256.

¹¹ Bakara, 2/256.

¹² Bakara, 2/1-5; İsrâ, 17/9.

¹³ Âl-i İmrân, 3/19, 85.

¹⁴ İbn Hazm, "el-Muhallâ", I, 2 (1. Mesele).

¹⁵ Hucurat, 49/10; Enfal, 8772; Tevbe, 9/71; . Ayrıca bk. Avcı, Casim, "*Son Peygamber Hz. Muhammed*", İSAM Yayınları, İstanbul 2007 s. 52.

¹⁶ Âl-i İmran, 3/103; Maide, 5/2.

¹⁷ *Bu hadislerden bazılarını buraya alıyoruz:a-"Nefsini kudret elinde olan Allah'a yemin erdim ki, iman etmedikçe Cenmte giremeyeceksiniz, birbirinizi sevmedikçe gerçek iman sahibi olanızsınız.icra ettiğinizde*

Dingününün sahibidir, Dönüş O'nadır, Mutlak bir hesap günü vardır, Allah o hesap gününün tek hâkimidir. O Hayy (ebediyen baki kalan diri) ve Kayyumdur (başkalarına can veren). Günahları bağışlayandır. Günahların bağışlanmasına ve mağfiret celbine en isabetli amel, tevbe ve amel-i salih devam etmektir. Zerre miktarı hayır karşılığını göreceği gibi işlenen zerre miktarı şer de karşılıksız ve cezasız kalmayacaktır. Allah'ın en hoşlanmadığı ve affetmediği şey kendisine eş (şirk) koşulmasıdır.

Bütün Müslümanlar, yaşadıkları ülke şartları ne olursa olsun, Allah'ın bu azametine, şanına layık şekilde davranmaları, ona sonsuz hamdetmeleri ve tağuttan kaçınmaları gerekir. İnsan psikolojisi etkilemeye ve etkilenmeye müsaittir. Tağut, ister soyut (ideolojik sistem), ister somut (karizmatik ve despot şahıs) olsun, Müslümanın kesinlikle itibar etmemesi, tanrı yerine koymaması gereken alternatif ve nakıs otoritedir. Özellikle azınlık Müslümanlarının buna dikkat etmeleri gerekir.

B- RASULULLAH'A İMAN VE BAĞLILIK

Hz. Muhammed (s.a.v.) bütün insanlığa son Peygamber olarak gelmiştir. O rahmet Pegamberidir.¹ Hiçbir Müslüman, Peygamberi dışlayarak, Onun varlığını ve buyruklarını yok sayarak mümin kalmaz.² Rasullullah'a bağlılık, Ona ait bazı medih ve övgü törenleriyle, yani sadece "mevlid törenleri" ile yetinmeyerek, mevlidlerde anlatılan yüce değer içülerini, Allah'a ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hayat boyu uyum sağlamakla mümkün olur.

C- DİNİ MUKADDESLER VE DEĞERLERE HÜRMET

Her dinin mukaddes saydığı değerler vardır. İslam Dini de bazı değerleri mukaddes saymış ve Müslümanların bu değer ölçülerine son derece bağlı kalmalarını emretmiştir. Bu değerlere, "şeâir" adı verilir. Başka bir ifade ile bu ana çizgilere, "Şeâri- Diniye" denir. Bu ana ölçüleri bizzat Allah koyduğu için, Kur'anda bu değer ölçüleri "Şeâirullah" diye geçer. Mesela, Bakara Suresinin 158. Âyetinde, "**Şüphe yok ki, SAFA ile MERVE Allah'ın koyduğu nişanlarından, ölçülerindendir** =⁴....." buyrulmaktadır. Maide Suresinin 2-5. Âyetlerinde, "**2-Ey iman edenler! Allah'ın alâmetlerine, haram aya, kurbanlık hediyelere, gerdanlıklarına ve Rablerinden lutuf ve rıza bekleyerek Kabe'ye yönelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir topluma karşı olan kininiz, sizi saldırıya sevk etmesin. İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.**3-**Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen; boğulmuş, vurulmuş, yukardan düşmüş, boynuzlanmış, canavar yırtmış olup da canlı iken kesmedikleriniz; dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyla kismet (şans) aramanız size haram kılındı. Bunların hepsi doğru yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, dininize karşı ümitsizliğe düşmüşlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün dininizi**

13/16, 30; Nahl, 16/22, 51; İsrâ, 17/42-43; Tâhâ, 20/8, 98; Enbiya, 21/22, 25; Müminun, 23/91, 116; Kasas, 28/70, 88; Fâtır, 35/3; Saffât, 37/1-5, Sâd, 38/65-66; Zümer, 39/4-6; Mümin, 40/3, 16, 62, 65; Fussilet, 41/6; Zuhuruf, 43/84; Duhân, 44/8; Haşr, 59/22-23; Teğâbün, 64/13; İhlas, 112/1.

¹ Enbiya, 21/107; Müslim, Birr, 87; İbn sa'd, Muhammed (230/844), "et-Tabakâtu'l-Kübra", Beyrut, ty, I, 212; Hamidullah, Muhammed, "İslam Peygamberi" (çvr. Salih Tuğ), İstanbul 1990, I, 116; Keskin, Yusuf Ziya, "Nebevi Hoşgörüsü", İstanbul 1997, s. 25; Yiğit, Yaşar, "Model Şahsiyet Olarak Hz. Peygamber ve Hoşgörüsü", DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 40.

² Âl-i İmrân, 3/32, 132; Nisâ, 4/59, 55; Ahzâb, 33/6; Haşr, 59/7; Buhari, İman, 8; Müslim, İman, 16.

kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâmı beğendim. Kim açlıktan daralırsa, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir.4-Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Size iyi ve temiz şeyler helal kılındı." Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin), Allah'tan korkun. Muhakkak Allah, hesabı çabuk görendir.5-Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Ve müminlerden iffetli hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitap verilenlerden namuslu hür kadınlar, zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz takdirde, size helâldir. Her kim imanı inkâr ederse, ameli boşa gitmiş olur ve o, ahirette zarara uğrayanlardandır.=

2

3

4

5

”, buyrulur.

Bu Âyetlerden başlayarak bazı mukaddes değer ölçülerini aşağıdaki gibi sırlamak mümkündür:

1- Başta Mekke ve çevresi olmak üzere, Medine, Mikat sınırları içinde kalan mekânlar, Safa ile Merve Kutsaldır. Bu mekânlara ancak iman edenler ayak basabilir. Hiç kimse bu mukaddes topraklara dil uzatamaz, horlayamaz, alay edemez, aşağılayamaz. Aksi halde, İslâmı tamamen inkâr etmiş sayılır.

2-Allah'ın dini kural ve ölçülerine, Muharrem, Recep, Zilkade ve Zilhicce Aylarının kudsîyetine, Kurbanlıkların edasına, kurbanlıklardaki gerdanlıklara, Allah için hacca gelenlere asla tecavüz edilemez. Hacc esnasında avlanılamaz. Hiç kimseye haksız yere tecavüz edilemez. Günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmaz.

3- Leş, kan, domuz eti, Allahtan başkası adına kesilen hayvan eti, boğulmuş hayvan eti, vurulup öldürülen hayvan eti, bir yerden yuvarlanarak ve düşerek ölen hayvan eti, boynuzlanıp ölen hayvan eti, yırtıcı hayvanların öldürdüğü hayvan eti, dikili taşlar ve heykeller adına kesilen hayvan eti, fal oklarıyla kısmet arama işi uyulması Müslümana şart olan yasaklardır.¹

¹ İslamda necis sayılan ve yenilmeleri haram olan domuz eti ve benzeri lâşeler, aslında bütün semavi dinlerde de mevcuttur. Yahudilik ve Hristiyanlıkta da bunların yenmesi yasaktır. Çünkü günümüzde mensubu bulunan üç Semavi Din olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamın temeli birdir. Aynı ilahi kaynaktan vahiy olarak gelen hükümlerdir. Bu durumu Yahudiler ve Müslümanlar kabul ettikleri gibi Hristiyan din âlimlerinden de kabul edenler mevcuttur. Bu kültürün insanlara doğru olarak iletilmesinde sayısız faydalar vardır.

4- Bütün iyi ve temiz şeyler helal kılınmıştır. Yahudi ve Hıristiyanların bütün temiz yiyecekleri de Müslümanlara helaldir.

5- İçki ve kumar da domuz eti ve leş gibi Müslümanlara kesin olarak haramdır. Kim içki içer, kumar oynarsa, haram işlemiş olur. Kim içki ve kumarı savunursa, Müslüman kalmaz. Sigaranın haramlığı konusunda da İslam Âlimlerinin ciddi fetvaları vardır.

6-Nikâhlı olarak bir araya gelen eşlerin işlemleri, zina etmemiş olmak, gizli dost edinmemek ve mehrin ödenmesi şartıyla helaldir. Yahudi ve Hıristiyan hanımlarla nikâhlanarak ve mehirlerini ödeyerek evlenmek, Müslüman erkeklere helaldir. Yahudi ve Hıristiyan hanımlarla evlenmede de onların zina etmemiş olmaları gerekir. Müslüman hanımlar ise sadece Müslüman erkekle evlenebilir.

7- Nikâhsız evlilik asla olamaz. Kim böyle bir beraberlik yaparsa Allah'ın Şeâirini çiğnemiş olur. Haram işlemiş olur. Kim de böyle bir uygulamayı savunursa, Müslüman kalmaz. İçinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun, Müslümanlar can, mal, ırz ve namus güvenliğini korumak zorundadırlar. Hatta can ve namusun korunmasında kendilerini feda edecek kadar duyarlı ve kararlı olmaları, bizzat İslamî bir emirdir.¹

8- Allah'a şirk koşulmaması en başata gelen Şeâir-i Diniyedir. Allah'ın koyduğu hükümlere razı olmayan, beğenmeyen, alay eden, hafife alan Müslüman olamaz.¹

9- Allah, hem erkeklere, hem de hanımlara örtünmeyi, -her iki cins için ayrı sınırlar koyarak- farz kılmıştır. Kim başörtüsü için, "*çöl fırtınasına karşı Muhammed'in önlem olarak koyduğu bir adettir. Şimdi ise buna ihtiyaç yoktur*" derse, Allah'ın Şeâirini ve mukaddes değerlerimizi çiğnemiş olur ve Müslüman kalmaz.

10- Mümin hangi ülkede yaşarsa yaşasın bütün insanlara merhametle yaklaşacak ve iyiliği emredecek kötülükten menedecektir. Emr-i bilmarûf nehy-i anilmünker eylemi her müslümана farzdır. Mümin gördüğü kötülük karşısında sessiz kalmaz.²

11- Bütün çocuklar Müslümandır ve kardeşler. Doğan her çocuk İslam fitratı üzere doğar ve Elest bezmi atmosferi içinde büyür. Taki âkıl-bâliğ oluncaya kadar bu durum devam eder. Âkıl-bâliğ olunca İslam veya İslam dışı bir inancı özgür iradesiyle seçer ve kendini bağlar.³

II. İBADETLER

Bilindiği üzere, "*hak kavramı*" meşru otoritenin özel sebeplere mebni şahsa tanıdığı aidiyet olarak tanımlanır. Hakkı verme salahiyeti olmayan, gayrimeşru otoritelerin, tanıdığı şeyler meşruiyet kazanamaz. Mesela komunizmi yaşayan ülkelerde, nice haklar gasbedilerek başkalarına ait kılınmıştır. Kapitalist Sistemlerde de hakkı elde etmek için hiçbir sınır tanınmamıştır. Bu sistemlerin her ikisinde de, hak ihlali mevcuttur.

İslami literatürde, -beşeri hukuk sistemlerinin aksine- hak, iki kısma ayrılır. Bunlardan birincisi, "*Hukukullah*", ikincisi ise "*Hukukulibad*" olarak adlandırılır.

Hukukullah, bütün boyutuyla Allah'a mahsus olan ve O'nun rızasını kazanmak üzere usulüne uygun olarak eda edilen fiil ve davranışlardır. Bu davranışlara kısaca, "ibadet" diyoruz.

Bütün Müslümanlarda olduğu gibi, azınlık konumundaki Müslümanlar, buldukları ülkede "*ibadet hakkı*" kapsamında, ibadetlerini ifa görevi ile görevlidirler. Her görev, onu eda

¹ Hac, 22/31-32.

² İbn Hazm, "*el-Muhallâ*", I, 18-19 (48. mesele).

³ İbn Hazm, "*el-Muhallâ*", III (946. ve 959. mesele).

hakkı getirir. Bir görevin ertelenmesi veya kaldırılması, büyük bir hak ihlali ve beşeri zulümdür. Zulüm ise, insani değerler ve demokratik ilkelerle bağdaşmaz. Hiçbir Müslüman, bu ibadetleri erteleme hakkına sahip değildir.

NAMAZ

Kadın olsun erkek olsun âkıl-bâliğ her Müslümana beş vakit namaz farzdır. Bu namazlar, Sabah, Öğle, İkinci, Akşam ve Yatsı namazlarıdır.¹

Namaz, amel-i salihler (iyi ameller = dobir otnoşenie) içinde en başat yeri alan muhteşem bir ibadettir. İmam Serahsi (483/1090), imandan sonra en büyük ibadetin namaz olduğunu belirtir.² Namazın farz oluşunu bildiren Ayet sayısı onlarcadır. Kaldı ki, bir tek Ayet dahi onun kıyamete kadar baki bir ibadet oluşuna yeterli delildir.

Hiçbir mümin namazsız olamaz. Namaz kılmamak büyük günâhlardandır. Dört Mezhebe göre namaz kılmayana -normal hallerde- dünyevi cezalar da verilir. Avrupa Kıtasının ünlü İslam Fakîhi İbn Hazm, bir insanın yapabileceği en büyük kötülüğün ŞİRK koşmak olduğunu, şirkten sonra ise iki büyük günâhın bulunduğunu bunlardan birincisinin NAMAZ KILMAMAK günâhı olduğunu ikincisinin ise haksız yere CANA KIYMAK olduğuna dikkat çeker.³

Bu itibarla, azınlık konumundaki Müslüman da daima beş vakit namazla mükelleftir.

Müslüman, üç boyutlu bir temizlik eylemi ile karşı karşıyadır: Müslüman, BEDEN, MEKÂN ve GİYSİ boyutuyla her zaman TAHİR (temiz) olmak zorundadır. Büyük İslam Fakîhi İbn Âbidîn, imandan sonra en büyük Salih amelin NAMAZ olduğunu, Taharetin ise Namazın anahtarı olduğuna dikkat çeker.⁴İslami sistemde, temizlikte SU kullanımı, büyük önem taşır ve uygar bir davranıştır.

Günümüz Azınlık Müslümanlarının karşılaştıkları önemli-sorunlardan birisi de Taharet, abdest ve gusülde su kullanmaları sırasındadır. Bu durum Müslüman açısında ifası zorunlu bir eylemken, mütegalibe kültür tarafından ilkel bir iş olarak algılanmaktadır. Bu hususun iki kültür arasında problem olmaktan çıkması için, tıbbi ve hijyenik değerlendirme ve tahlillerle din adamları ve bilim adamları tarafından insanlara daha iyi anlatılabileceği kanaatindeyiz.

Beş vakit namazı eda etmek gibi, Cuma ve Bayram Namazları da önemli vacibelerdir. Bayram Namazları vacip, Cuma Namazını eda etmek farzdır. Cenaze namazı farz-ı kifaye olup, Müslümanların cenazelerini defnetmeleri hem bir ibadet, hem de insani haklarıdır. Cenazenin İslami Usullere göre defnedilmesi gerekir. Başka dinlere ve kültürlere göre cenaze defnedilmesi çok tehlikeli ve sorumsuz bir davranıştır. Her Müslümanın cenazesinin nasıl defnedileceğini önceden iyice öğrenmesi kendisine farzdır.

Önemli bir konu da Müslümanların EZAN OKUMA HAKLARI konusunda titiz davranmalarıdır. Ezan Namazı Sünnetleri arasında olup İslam Şiarıdır. Namazsız Müslüman olamayacağı gibi, ezansız da namaz olamaz. İslam âlimleri Ezan Fıkhını sayfalarca yer ayırmışlar ve tafsilatıyla anlatmışlardır. Avrupa İslam Kıtasının Büyük Fakîhi İbn Hazm(456/1064) da Ezana büyük yer ayırmıştır.⁵

¹İbn Hazm, "el-Muhallâ", I, (281. mesele)

²Geniş bilgi için bk. Mebsut, I, 9.

³İbn Hazm, "el-Muhallâ", VI (2018. Mesele)

⁴İbn Âbidîn, "Reddu'l-Muhtâr", I, 2.

⁵İbn Hazm, "el-Muhallâ", I, 351-371 (315 ve 632. Mesele).

B- ZEKÂT

Sözlük anlamı “*artış, artı değer, temizleme, temizlenmek*” manasına gelen zekât, hiçbir beşeri sistemde bulunmayan mali bir ibadettir. Mali durumu belli düzeye ulaşan zengin Müslüman, devlete verdiği vergilerin dışında malının kırkta birini fakirlere, miskinlere ve Şer’an sabit olan diğer hak sahiplerine iletme zorundadır.¹ Bu ibadeti hiçbir zengin erteleyemez. Azınlık konumundaki Müslümanlara da zekâtın edası farzdır.

İmam Serahsi, (483/1090)bu ibadete “zekât” adı verilmesinin sebebini, dünyada mal ve servet, Ahirette sevap vesalîh amel artışı sağlayan bir ibadet oluşuyla açıklar.² Gerçekten de Müslümanlar, zekât ibadeti sayesinde mali bir dayanışma içine girerler ve sosyal alanda refah bulurlar.

C- ORUÇ

Oruç ibadeti, kişinin iradesini ve bedeni temizlik ve disiplinini organize eden önemli bir ibadettir. Sözlükte “*tutmak*” manasına gelen bu ibadet sayesinde Müslüman, kendini iki önemli beşeri faaliyetine karşı tutmakta ve korumaktadır: bünlardan birisi beslenme duygusunu frenlemesi, diğeri ise cinsel arzularına karşı direnmesidir. Oruçlu Müslüman, bu iki alandaki isteklerine karşı nefsini ve isteklerini kontrol altında tutar.³

Azınlık konumundaki Müslüman da mutlaka bu yüce ibadete karşı saygılı olmak ve bu ibadeti yerine getirmek zorundadır. Unutulmasın ki, Dini değerlerimizi kaybedersek, milliyetimizi de kültürümüzü de kaybederiz.

D- HAC

Hac ibadeti sözlükte, “*yönelmek, ziyaret etmek*” manasına gelir. İbadet terminolojisinde ise, Allah Rızası için, sınırları Şer’an belirlenmiş süre içinde Haremi Şerifte ihramlı olarak Ka’beyi tavaf ve Arafat’ta vakfe yapmaktır. Bu sayede diğeri vebelerde aslına uygun olarak yerine getirilir.⁴ Bu ibadet Müslümanların Tevhidi bir katılımıla gerçekleştirdikleri büyük kongre şeklinde tezahür eder. Aynı İlahi Sisteme iman etme ve birlikte yaşama bilinci veren bir ibadettir. Azınlık konumundaki Müslümanlara da, şartları tutuyorsa bu ibadeti yerine getirmeleri farzdır.

E- CİHAD

Büyük İslam Âlimi İbn Âbidin, İslam Dinine ait TEMEL ESASLAR üzerine yaptığı özet bilgileri verirken, İslami Esasların, İNANÇ, İBADET, AHLÂH, MUAMELAT ve UKÛBÂT olmak üzere beş ana gruba ayrıldığını belirtir. İbadetin de beşe ayrıldığını ve bunların başta Namaz olmak üzere, Zekât, Oruç, Hac ve Cihad ibadetleri olduğunu bildirir.⁵

Sözlük manası, “*yoğun çaba harcamak, gayret etmek, çalışmak, kendini tutmak, nefsini terbiye etmek, Allah rızasını ön planda tutmak, nefsin arzularına direnmek*” manasına gelen **Cihad**, ifası en zor ibadetlerden birisidir. Batılı İslam Araştırmacıları (oryantalistler), cihad kavramına çok olumsuz bir anlam yükledikleri için bu ibadet, adeta unutulmuştur. Onlar

¹ Tevbe, 9/60.

² Serahsi, Mabsut, II, 158.

³ Serahsi, Mabsut, III, 57.

⁴ Serahsi, Mabsut, IV, 5.

⁵ İbn Âbidin, “*Reddu'l-Muhtâr*”, I, 1.

cihadın, önüne çıkan adamı öldürmek olarak anlatmaya çalışmışlardır. Oysa böyle bir anlayış İslam'da mevcut değildir. Bir hususu öncelikle dile getirmek gerekirse, dün ve bugün, dini ve milliyeti ne olursa olsun bir toplumun yurdu haksız yere işgal edilir ve serveti talan edilirse, o Hıristiyan topluma, ya da o Müslümanlara, yurtlarını, canlarını, mallarını, ırz ve namuslarını düşmana karşı korumalarından daha haklı daha mantıklı ne olabilir? İşte cihadın bu manası üzerine olumsuz bir anlatım inşa edilmiş, normalde haklı olan bu kavram, "haksız eylem" haline dönüştürülmeye çalışılmıştır. Rasulullah, "*cihad, kıyamete kadar geçerli bir ibadettir* = ...¹" buyurur. Rahmet Peygamberi bu Hadisinde, hem yurt savunmasını hem de nefis mücadelesini tavsiye eder.

Rasulullah, hadislerinde gerçek cihadın, nefsanî arzulara karşı direnmek, ibadetleri en zor şartlarda dahi yerine getirmek olduğunu vurgular. Mesela bir Hadislerinde, "*hac ibadeti bir cihaddır* = ...²", buyurur.² Allah yolunda mücahid olmanın en önemli aşamasının, nefis terbiyesi olduğunu vurgular.³

Hiç de bilimsel olmayan, siyasi ve ideolojik sebeplerle konuşanların aksine, "*cihad*" kelimesini rahatça kullanmanın sakıncalı olmadığına dikkat çekmelidir. Zira İslam, üç değer korumasını ön planda tutar. Bunlar, can, mal, ırz ve namustur. Müslüman hiç kimsenin haksız yere canına kıyamadığı gibi, malına da dokunamaz. Cinsel sarkıntılık ve tecavüzün ise hiçbir haklı sebebi olamaz. Çağımız anlayışının aksine, cinslerin karşılıklı rızaları, ya da tarafların bekâr olmaları, kendilerine asla nikâhsız ilişki hakkı tanımaz. İçte cihadı asıl hedefi bu üç değeri korumaktır. Kendi nefsimizi tecavüzden uzak tutmak cihad olduğu gibi, malımızı, canımızı, ırzımızı korumak için gayret göstermek de cihaddır.

Görüldüğü üzere, cihad ibadeti, Allah yolunda savunma ve nefsi kötülüklerden koruyarak kimseye zarar vermemektir.

F- DİĞER İBADETLER VE DİNİ VECİBELER

Kurban

Kurban, Âdem Aleyhisselam ile başlayan, İbrahim Aleyhisselam ile şekillenen ve son Nebi ile kesinleşen bir ibadettir.⁴ Nisap miktarı mala sahip olan her Müslüman, Kurban keserek nefsinin Allah'a adanmış olduğunu sevincini yaşar. Kurban, kişiyi Allah'a yakın kılan, ancak Allah adına kan akıtma örneğini yaşatan, barışı ve doğru kulluğu simgeleyen bir ibadettir. Kurban etinden çevremize ve özellikle de fakirlere ikram etme prensibi, bu ibadetin sosyal alanını yansıtır.⁵

Fıtır Sadakası

Fıtır Sadakası, Ramazan Bayramının ilk günü başlayan ve nisap miktarı mala sahip olan Müslümanlara vacip olan, zenginlere, fakir ve yoksullara ödeme mükellefiyeti yükleyen bir ibadettir.

¹ Ebu Davud, Cihad, 33.

² İbn Mace, Menasik, 44.

³ Tirmizi, Fedailulcihad, 3; Ahmed b. Hanbel, VI, 20-22.

⁴ Bk. Kevser Suresi.

⁵ Bu konuda geniş bir değerlendirme için bk. (Kahraman, Abdullah, "*İslamda İbadetlerin Değişmezliği*", Ensar Yayınları, İstanbul 2012).

III. MUAMELAT

Avrupa Kıtasına ışıltı doğan bir güneş gibi bilim ve siyaset adamlığının yanında felsefi açımlı Büyük İslam Fakîhi İbn Hazm (456/1064), İslami Hükümlerin hem Dünya hem de Âhiret eksenli bir sistem olduğunu vurgular. Dahası, Müslümanların bütün dünya işlemlerinde Kitap ve Sünneti esas almalarının, Şer'î Delillerle hükmetmelerinin kaçınılmaz bir görev olduğunu anlatır.¹

Fıkîhî Hükümlerin temel gayesi, insanları Dünya ve Âhiret saadetine erdirmektir. Bunun için vahyi temel ilke edinir, akli vahyin ışığında son derece ileri düzeyde kullanır. İnsanî erdemlere büyük önem verir. Nitekim Büyük İslam Fakîhi ve Filozofu İbn Rüşd (595/1198), fıkîhî hükümlerin temel gayesinin insanî erdemler (••••• ••••• •••••) olduğunu ifade eder.²

AİLE HUKUKU ALANINDA ALINMASI GEREKEN ZORUNLU TEDBİRLER

İslam Hukuk Felsefesi açısından korunması gereken değerler sistemi, üç ana gruba ayrılır. İslam Hukuk Metodolojisi Bilgini İmam Şâtıbî, bunları şöyle sıralar:

a- Zarurî Olan Değerler (Zarûriyyât):Bütün insanlığın en başta korunması gereken, dünya ve ahret dengesinin temel dayanakları olan bu değerlere, “zarûriyyât” denir. Zarûriyyâtın tamamı beş konuda toplanır:

1. Dinin korunması.
2. Nefsin korunması.
3. Neslin korunması.
4. Malın korunması.
5. Aklın korunması.

b- Hâcî Olan Değerler (Hâciyyât): Toplumların sosyal düzenlerini dengede tutan değer ölçüleridir. Bütün hukuki işlemlerin temelinde bu değer ölçüleri esas alınır.

c- Erdemli Yaşama Biçimine Ait Değerler (Tahsîniyyât): Bunlar üstün ahlâk (mekârim-i ahlâk) anlayışının gerektirdiği şeylerdir.³

Neslin korunması için Aile Kurumu büyük önem taşır. Aile Kurumu ise Aile Hukukunun uygulanmasıyla korunur. İslam, iki cinsin, erkek ve kadının cinsel beraberliği için nikâhtan başka hiçbir yolu meşru görmez. Nikâhsız hayatı kesin bir tavırla reddeder ve nikâhsız ilişkilere en ağır cezayı verir. Ondokuzuncu Asır İslam Hukukçularından İbn Âbidin (1252/1836), İslam Aile Hukukunun (كتاب النكاح) ibadetlerden hemen sonra, hatta “cihad” ibadetinden bile öne alınmasının sebebini açıklarken, insan neslinin korunmasının büyük önem taşıdığına vurgu yapar.⁴

Bir toplumu ayakta tutan en önemli sosyal kurum, ailedir. Dini ritüellerin uygulanması, günlük hayat, dualar, sosyal hayat, âdâb-ı muaşeret kuralları, anadilin kullanımı, sevinç ve hüznün, törenler ve bütün görgü kuralları aile ortamında öğrenilir. Bu bakımdan ailenin hukuki

¹ İbn Hazm, “*el-Muhallâ*”, V (1778. Ve 1779. mesele).

² Kılıç, Muharrem, “*İbn Rüşd'in Hukuku Düşüncesi*”, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 205. Ayrıca bk. Köse, s. 35.

³ Şâtıbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed, “*el-Muvafakât*”, I-IV, Darulkütüb, İstanbul 1990, II, 2.

⁴ İbn Âbidin, “*Reddu'l-Muhtâr*”, II, 628.

statüsünün belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu konuda aşağıda sıralanan tedbirlerin acilen alınması takip edilmesi ve korunması gerekir. Aksi halde toplumsal özelliğimizden bahsetmek mümkün olmaz. Unutulmasın ki, dini ve etnik ayrıcalığımızın korunmasında İslami hükümlerin yaşanması en başta yer alır. Yoksa ne dilimiz ve ne de dinimiz kalır.

Zinanın ve Zinaya Götüren Yolların Kapatılması

İslam “*zina*” fiilini en aşırı bir çirkinlik sayar ve kesin bir dille yasaklar.¹ Zina fiilini, nesil güvenliğine yapılmış en büyük tecavüz sayar ve çok ağır ceza verir. Zina fiilini günümüz pozitif hukuk ve beşeri fasid örflerden apayrı tanımlar. İslam Hukukuna göre, aralarında “*nikâh*” bağı olmayan iki cinsin cinsel beraberliği olarak tanımlar. Taraflardan birisinin evli, diğersinin bekâr olmasında fark gözetmediği gibi, her ikisinin evli veya her ikisinin bekâr olması arasında da fark gözetmez. Sadece, zorla tecavüze uğrayan tarafı, -ister erkek olsun ister kadın olsun- zina dışında tutar.² İleride evlenme duygusu ile yapılan cinsel beraberlikler de zina sayılır. Öyle ki, nikâhsız beraberlikten doğan çocuğun anne ve babası arasında doğumdan sonra nikâh kıyılmış olsa bile İslam Aile Hukuku anneyi, anne olarak kabul etmekle beraber, babayı, baba olarak kabul etmez. Böyle bir kişi vefat etse nikâhsız doğan çocuğu kendisine mirasçı olamaz.

İslam Toplumuna mensup Müslümanların bu gerçekleri iyi değerlendirmeleri zorunludur. Allah’a ve gül medeniyeti, İslamın Peygamberine tam bağlı kalınmalıdır. Hak ve bereket bu yoldadır. Aksi durum Müslümana yakışmaz.³

Nikâhın Aile Kimliğinin Oluşmasındaki Rolü

İslam, insan neslinin meşru yollarla çoğalmasını temel hedef edinmiştir. Bu hedefe sadece nikâh bağı ile ulaşılır. Bu anlayış, sadece İslam Toplumunda değil, bütün toplumlarda geçerli bir yoldur.

Nikâh, iki cinsin, aile kurumunu oluşturmak üzere, birbirlerini -hayat boyu- eş kabul ettiklerine ilişkin ahidlerini bildiren bir akittir. Bu akit, İslam Aile Hukukunda tamamen sivil bir akittir. Araya din adamı veya sistemi temsil eden bir görevli koymaz. Sadece, iki tanık ve geçerli şartlara riayet edilmesi yeterlidir. Hiçbir din adamının veya resmi görevlinin nikâhı kutsamasına ihtiyaç yoktur. Sadece evliliğin resmi makamlara tescil ettirilmesi yeterlidir. Bir de adil şahit tutulması yerinde olacaktır. *Velîme* denilen nikâh ikramı ve düğünün İslama uygun olarak aynı anda yapılması faydalı olur. Zira nikâh tarafların evlendiklerini ne kadar geniş çevreye ulaştırırlarsa o kadar isabetli olacaktır.

Evlenen erkek, zevcesine MEHİR vermek zorundadır.⁴ Ailesinin nafakasını temin etmek de erkek üzerine zorunlu bir hukuki sorumluluktur.

Ayrıca tarafların evlilik şartlarını taşımaları, birbirlerinin dengi olmaları ve İslami esaslara uymaları şarttır. Evlilik akdi yapılmadan önce, kadın ve erkeğin birbirlerini tanımaları, bu tanışma sırasında hiçbir zaman halvet ortamına girmemeleri esastır. Evlilik öncesi yapılan söze ve evlilik va’dine hitbe (nişan) adı verilir. Nişanlılar ya evliliğe giden

¹ Nisa, 4/15; İsrâ, 17/32; Nur, 24/2, 3, 6-9, 30-31; Furkan, 25/68.

² Şa’bân, Zekiyüddin, “*İslam Hukuk İlminin esasları –Usûlü’l-Fıkh-*”, (çvr. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 302.

³ Ahzâb, 33/36.

⁴ Bakara, 2/229, 237; Nisa, 4/4, 20-21, 24-25; Ahzâb, 33/50.

yolda nikâh meclisinde son imzayı atarlar, ya da ayrılabilirler. Burada önemli olan, nişanlı olan kıza hiç kimse talip olamaz. Nişanlısından ayrılmadığı sürece nişanlıya talip olunamaz.¹

İslamda, nikâh akdinin önemi kadar, kurulan evlilik bağının en kutsal emanet gibi süreklilik, sevgi, sabır ve sebat üzere yürütülmesi de o derece önemlidir.² Eşler arasında sevgi ve merhamet oluşması, bizzat Allah tarafından verilen ilahi bir armağandır.³ Onun için nikâh helal, zina ve sifah (nikahsız bir arada yaşama)haram kılınmıştır.

1- Evlilikte Erkek ve Kadında Aranması Şart Olan Özellikler

İslam Aile Hukukuna göre evlenen erkek ve kadında aranması gereken şartlar, her iki tarafın iradesini özgürce beyan etmeleri, İslam hükümlerine uymayı taahhüt etmeleri, hayat boyu evlenmeyi hedef edinmeleri, her iki tarafın Müslüman olması veya kadının Ehli Kitaba mensup olması ve birbirlerine denk olmaları gerekir. Evlilikte İslam Hükümlerini tarafların daha işin başında kabul etmeleri büyük önem taşır.

Aralarında geçici ve ebedi evlenme yasağı olanlar birbirleriyle evlenemezler. Mesela, hiçbir kişi, evli birisiyle evlenemez. Bu geçici bir evlenme engeldir. Ancak, sahih bir boşanma ile ayrılan kimse ile meşru nikâh akdi kurulabilir. Süt akrabalarla ebediyen evlenilmez. Bu evlenme engeli sadece İslam Aile Hukukunda olan bir engeldir. Müslümanların buna dikkat etmeleri gerekir.

2- Boşanmada Uyulacak İslami Kurallar

İslami nikâh ebedi ve hayat boyu kıyılır. Ancak ileride çekilmez bir problem ortaya çıkarsa, şiddetli geçimsizlik olursa, öncelikle eşler birbirlerine öğüt verirler, aile içi bazı tedbirleri uygulamaya koyarlar. Problem devam ederse iki salih insanı hakem kabul ederler. Daha da çözüm olmazsa meşru usullere uyarak boşanırlar.⁴

İslam Aile Hukukunda boşama hakkı zevce(kocaya) verilmiştir. Talep etmesi halinde erkek bu hakkını zevceye(hanıma) verebilir. Boşanmada Sünnete uygun meşru boşama yoluna uyulması gerekir. Kadın iddet bekledikten sonra eski eşinden tamamen ayrılmış olduğundan başka bir erkekle evlenebilir. Kesin boşanan eşlerin, İslam Aile Hukukuna göre yeniden bir araya gelmeleri çok özel ve zor şartlara bağlanmıştır. Onun için nikâh bağının korunmasına ve kolay kolay boşanma yolunun tercih edilmemesine özen gösterilmesi gerekir.

3- Hâkim Toplum İçinde Yaşayan Azınlık Konumundaki Müslümanların Karşılaşabilecekleri Bazı Problemler ve Çözüm Yolları

a. Müslüman Bir Erkeğin Ehli Kitaptan Bir Hanımla Evlenmesi

Müslüman bir erkeğin Ehli Kitap bir hanımla evlenmesi caizdir. Müslüman erkek, Yahudilik veya Hristiyanlık dinine mensup bir hanımla evlenebilir. İslam bu iki dinin Pegamberlik ve vahye bağlı din olmaları sebebiyle, bu dinlere mensup hanımlara önem verir ve Müslüman bir erkekle evlenmelerini caiz görür. Evlenilecek Müslüman hanımlarda olduğu

¹ Buhari, Nikâh, 5; Müslim, Nikâh, 49;Şafî, "el-Umm", V, 41; İbn Kudame, "el-Muğnî", VII, 109; İbn Âbidin, "Reddu'l-Muhtâr", III, 533.

² Yılmaz, Ömer, "Aile İçi İletişim ve Huzurun Kodları", *Diyanet Aylık Dergisi*, , sayı: 257, Ankara Mayıs 2012, s. 47.

³ Rum, 30/21.

⁴ Bakara, 2/227-231; Nisa, 4/130; Mümtehine, 60/10-11; Talak, 65/1-2.

gibi, Yahudi veya Hristiyan hanımların da namus ve iffetlerine düşkün olmaları şarttır.¹

b. Müslüman Bir Erkeğin Müşrik veya Ateist Bir Hanımla Evlenmesi

Müslüman bir erkeğin, müşrik veya ateist bir hanımla evlenmesi, mesela, bir komünist veya budistle evlenmesi caiz değildir. Ancak Ehli Kitap bir hanımla evlenebilir.²

c. Müslüman Bir Hanımın Müşrik, Ateist veya Ehli Kitaptan Bir Erkekle Evlenmesi

Müslüman bir hanımın, müşrik, ateist veya Ehli Kitap bir erkekle evlenmesi asla caiz değildir. Burada İslam Aile Hukukunda Müslüman hanımların lehinde pozitif bir ayrıcalık tanındığı söylenebilir.³

d. Gayrimüslim Eşlerin Her İkisinin Aynı Anda Müslüman Olması

Gayrimüslim eşler, hangi din ve inançsızlığa sahip olurlarsa olsunlar aynı anda Müslüman olmaları durumunda aile hayatlarında hiçbir değişiklik yapmadan İslam Aile Hukukuna göre hayatlarını sürdürürler. Evlilikleri İslamî Nikâha dönüşür ve yürürlük kazanır.⁴

e. Gayrimüslim Eşlerden Zevcin Müslüman Olması

Gayrimüslim eşlerden zevcin Müslüman olması halinde bakılır, eğer zevcesi Ehli Kitap ise evlilik devam eder, değilse, yani zevce komünist veya Budistlik gibi ateist veya Ehli Kitap dışında bir inanca sahipse, Hristiyan veya Yahudi Dinine bağlı bir hanım değilse, evlilik derhal sona erer.⁵ Çocuklar, Müslüman babaya verilir.

f. Gayrimüslim Eşlerden Zevcenin Müslüman Olması

Gayrimüslim eşlerden zevcenin Müslüman olması durumunda, evlilik derhal sona erer. İslam Hukukçuları arasında bazı küçük görüş ayrılıkları olsa bile ana ilke bu şekildedir. Hanefiler, zevcenin, kocasına İslamı arzetmesi ve onun da İslamı Kabul etmesi durumunda yeni bir nikâh kıymaya hacet kalmaksızın evliliklerinin devam edeceğini kabul ederler. Ancak koca, eşinin iddet süresi içinde Müslüman olmamakta direnirse, evlilik sona erer.⁶ Hanbeli Müçtehitler, bu durumda, yani, zevcenin Müslüman olup da zevcin Müslümanlığı kabul etmemesi halinde, evliliğin devam etmesi için özen gösterilmesinden yanadırlar. Buna rağmen, evliliğin devamı için, zevcin Müslüman olmasını şart koşarlar. İmam Ebu Hanife ise, böyle bir durumun, yani zevcenin Müslüman olup da zevcin Müslüman olmaması durumunun Darulislamdaki zimmiler arasında vuku bulması ile gayrimüslim çoğunluğun vatandaşı konumunda vuku bulmasına göre iki farklı içtihatla bulunur: Eğer Müslüman olan zevce, zimmi Müslüman ise, eşi ya derhal İslamı seçer ya da nikâhları feshedilir. Ancak, böyle bir çift, Gayrimüslim Ülke vatandaşı iseler, aralarında derhal ayrılık vuku bulur, ama zevce, zevcin Müslüman olmasını bekler ve iddet süresi içinde başkasıyla evlenemez. Kaldı ki, Müslüman olan böyle bir bayan, Gayrimüslim eşini ebediyen bekleme hakkına da sahiptir. Fakat, bu kişi İslamı seçmediği sürece aralarında evlilik bağı kurulamaz.⁷

¹ Maide, 5/5. Ayrıca bk. Gözübenli, Beşir, "İslam Aile Hukukunda İHSAN Kavramı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *İslam Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Konya 2008, s. 20-22.

² Bakara, 2/221; Maide, 5/5.

³ Bakara, 2/221; Mümtehe, 60/10; İbn Hazm, "el-Muhallâ", III (939. mesele).

⁴ İbn Hazm, "el-Muhallâ", III (939. mesele).

⁵ Bakara, 2/221; Maide, 5/5; İbn Hazm, "el-Muhallâ", III (939. mesele).

⁶ Ebu Davud, Talak, 23; İbn Mace, Nikâh, 60; İbn Hazm, "el-Muhallâ", III (939. mesele); Eşkan, Selma, "İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum-Atauni SBE, Erzurum 2007, s. 110.

⁷ Fidan, Yusuf, "İslamda Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku", Ensar Yayıncılık, Konya 2005, s. 113-114; Amrânî, Muhammed, "Gurbetçi Ailenin Fıkhi Problemleri", I-III, Özgü Yayınları, İstanbul 2006, II, 341-345, 373-377.

g. Kuzenle Evlilik

Kuzenle evlilik bir tercih meselesidir. Bir kimsenin ortaya çıkıp, “ben kuzenimle evlenmem”, demesi, gayet normal bir karardır. Ama “kuzenle evlenilmez” diye hukuki bir nass ortaya atması meşru değildir. Zira İslam Aile Hukukunda kuzenle evlenme yasağı yoktur.¹ Sahih Örf (Kur’an ve Sünnete uyan Örf) İslamda geçerli ve bağlayıcı bir delil olmakla beraber, Fâsid Örf (Kur’an ve Sünnete uymayan Örf) geçersizdir.

Malum, hukuk kuralları kesin ve açık kavramlara dayanır, belli bir form ve ölçü içinde bulunur. Ayrıca bu kuralların, sosyal ve siyasal hayatta meydana gelecek sarsıntılara bağlı olarak keyfi ve ideolojik değişikliklere imkân vermeyecek güvenlikte olması, dün ve bugün olduğu gibi yarın da yürürlüğünü sürdürebilmesi şartını haizdir.²

İslâm hukuk âlimleri –mütekaddimin ve müteahhirin- örfü fer’î delil olarak kabul etmişler, içtihadî meselelerde ve nassın sükut ettiği yerlerde onu nazar-ı itibare almışlardır. Örfün ıstılahı olarak yapılan birçok tarifi vardır. Örfün ıstılahî tarifini ilk yapan, hicri VIII. Asır hukukçularından, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî (710/1310)’dir. O, el-Mustasfa adlı eserinde örfü şöyle tarif eder: Ona göre, “Örf, dâkin delaletiyle kişilerde yerleşen ve selim tabiatça benimsenip kabul edilen şeydir”. Bu tarife yakın ve benzer tariflerde yapılmıştır. “Örf, herkesin bildiği ve çoğu zaman kendisine uyula geldiği, söz ve fiillerdir” veya “toplumun benimsediği, alışageldiği ve hayatında uymak zorunda olduğu söz veya fiillerdir” veya “örf, aklen ve şer’an iyi kabul edilen ve selim akıl sahipleri yanında kötü telakkiedilmeyen şeylerdir”. Buna “âdet” ve “teâmül” de denir. Ebu Hafs Ömer b. İshak el-Hindî (773/1371), el-Muğni şerhinde âdeti(örfü) şöyle tarif eder: “Adet, selim tabiatça benimsenen ve tekrar edile edile nefislerde (kişilerde) yerleşen şeydir”. İbn Emiri’l-Hacc (879/1474), “et-Tahrir” şerhinde âdeti; “düşünmeden tekrar tekrar yapılagelen şeydir” şeklinde tarif etmiştir.

İslam Hukukunun önemli kaynaklarından biri olan örf ve âdetler vahiy döneminden başlayarak fikhun tedvin edildiği devre ve sonrasına kadar değişik alanlarda farklı ölçü ve biçimlerde hukuka kaynaklık etmiştir.

Mezhep imamları da örf ve âdeti hukukun kaynakları arasında kabul etmişlerdir. Örf nasların boş bıraktığı alanlarda istihsan ve mesalih’i mürsele gibi diğer prensiplerle birlikte hüküm icra edebilmişlerdir. Hamamlarda yıkanma, menkul malların vakfedilmesi vb. örfeye dayanan kurallardır.

İslam Hukukunun kendine has bir sistemi vardır. Bu sistem, vahye dayanmaktadır. Muhatabı insanlık olduğu için insanların, vahyin oluşturduğu bu sisteme uygun olan örf ve âdetleri kabul edilmiş, uygun olmayanlar yasaklanmıştır. Mesela, Faiz yeme, kız çocuklarının öldürülmesi, iki kız kardeşle aynı anda evlenme, kadına miras verilmemesi, Kâbenin çıplak tavaf edilmesi gibi konular eskiden uygulanan yanlış örfler iken, İslam bunları kaldırmıştır. Şu fıkıh kaidesi bunu ifade etmektedir. “*Mevrid-i nassda ictihada mesâğ yoktur*”. Yani nassın bulunduğu bir meselede ictihad yapılamaz. Kuzenle evlenmenin caiz olduğu Ayetile sabittir.²

B- BORÇLAR HUKUKU ALANINDA

¹ Nisa, 4/22-25.

² Nisa, 4/23-24.

İslam Borçlar Hukukunun temel ilkesi, bütün akitlerin ve satıma konu olan eşyanın meşru ve mütekavvim mal olmasıdır. Mütekavvim Mal olmanın ana özelliği ise İslam Kurallarına göre mali değer taşımasıdır. Mesela, faiz geliri, kumar ve sihirden alınan para, şans oyunlarında kazanılanlar, bahse girerek kazanılanlar, fahiş fiat uygulaması ve aldatmalardan gelen artıklar, domuz eti ve içki gibi eşyalar, hırsızlık ve gasp edilen değerler mal değildir ve iadesi gereken borçlardır. Akitlerde taraflardan birisi Müslüman olduğunda bu meşruyet vecibesi zorunlu olarak devreye girer. Ama bir satım aktinde taraflar gayrimüslim ise, İslam Borçlar Hukuku onların sözleşmesini sahih kabul eder.

İslam Borçlar Hukukunun temel ilkesi, aynı ve malî işlemlerde zerre miktarı bir ek menfaatin caiz olmadığıdır. Verilen kaparo, alışveriş gerçekleşmemiş ise iade edilir.¹ Gayrimeşru hiçbir mali değişim ve satım kabul edilemez. Hiç bir Müslüman, hiç bir şartta kendi özgür iradesi ile faizcilik yapamaz, Şer'an caiz olmayan bir emtiayı piyasaya süremez. Mesela içki satamaz, alamaz. Domuz eti yiyemez, satamaz.

Sadece Gayrimüslim bu konularda, İslam Hukukuna göre de serbesttir. İslam, kendisine inananlara baskı yapmaz. Dolayısıyla bir Hıristiyan Domuzeti yiyebilir, satabilir. İçki içebilir, satabilir. Meyte (boğulmuş veya diğer murdar hayvan eti) -eğer kendi iç hukukunda serbest ise- yiyebilir, satabilir. Ancak İmam Ebu Yusuf, İslamda meşru olan iyiliklerin gayrimüslim toplumlara da iletilmesinin yerinde olacağını ifade eder. Böyle meşru ve helal anlayışın bütün insanlığın ortak hakkı ve görevi olduğuna dikkat çeker.

İdari ve mali işlerde görev alanların hem şeffaflık, hem de denetime açık olmaları gerekir. Allah Rasulünün yolu budur.²

C- CEZA HUKUKU ALANINDA

İslam Ceza Hukuku (•••••) sui-jenerist bir sisteme sahiptir. Eğer hak ihlali medeni hukuk ve şahıs hakkı (•••••) alanında ise cezası farklıdır. Böyle konularda hak sahibinin borçluyu veya caniyi affetme yetkisi vardır. Eğer hak ihlali kamu menfaatini korumaya yönelik olup Allah hakkı (•••••) ile ilgili ise, böyle hak ihlaline dair verilmesi gereken cezayı, hiçbir şahsın veya otoritenin ilga yetkisi yoktur. Mesela, hırsızlık suçu, zina suçu, içki içme suçu, yol kesme suçu ve terör suçu ile namuslu bir kadına zina iftirası atma suçu mutlaka cezalandırılır. Allah iyilik yapanlara en az on kat sevap verir, kötü fiillere ise sadece bire bir ceza verir.³

D- YARGI VE MUHAKEME HUKUKU ALANINDA

Yargı ve Muhakeme Usul Hukuku, suç işleyenin işlediği fiilin ispatını ve karşılığını ortaya koymayı hedefleyen bir hukuk dalıdır. İslam Hukukunda verilen zararlar zamanaşımına uğramaz. Ancak bir suçta iki ceza verilemeyeceği gibi, ispat edilemeyen suçlara da ceza verilemez.⁴

¹ Malikilere göre, müşteri kendisi cayarsa, kaparosu iade edilmez.

² Buhârî, Ahkâm, 24, 41; Müslim, İmare, 7; Tekin, Ahmed, "Sünnetin Anlaşılmasına Doğru", I-III, Kelam Yayınları, İstanbul 2006, I, 136.

³ En'am, 6/160.

⁴ Nisa, 4/15; Nur, 24/6-9.

c. Lâşe (••••). Usulüne uygun boğazlanmayan, boğulmuş, kendi kendine ölmüş, süsülmüş, taşla vurulmuş, yuvarlanıp düşmüş hayvanların eti yenmez. Ancak çekirgede bu şartlar aranmaz.

d. Allah'tan başkası adına kesilen hayvan (••••••••). Bir hayvan ancak Allah adıyla kesilirse mısmıl olur.¹

e. Eti Haram olan hayvanın, satılması ve sütü de haramdır.²

f. Başkasına ait malı telef etmek, almak, satmak, hibe etmek haramdır.

g. Bir kimsenin kendisine ait parasını veya malını gayrimeşru şekilde harcaması da haramdır.

h. İçki içmek, -az olsun, çok olsun- tamamen haramdır.

ı. Müslümanın, tesettüre riayet etmemesi, -erkek olsun, kadın olsun- İslami usül, şekil ve giyinme sınırlarına uymaması haramdır.

IV. AHLÂK

Allah, bütün insanlık için gönderdiği ve erdemli toplumun doğru ve ilkeli davranışını belirleyen "ahlâk kuralları"nı en başta Peygamberlerine³ ve Müslümanlara emanet etmektedir.⁴ Müslümanlar dürüst ve ahlaklı olmalı ki, evrene doğru bir mesaj, ilkeli bir hayat anlayışı kazandırabilsinler. Evrende mevcut olan bütün yaratılmış, insan, hayvan, bitki ve cematat; Allah'ın kudretine delalet eden birer ayet konumundadır. Bu sebepten dolayı, var olan her şey, insanın tabiatı, bedeni ve ruhu, çevremiz, dağlar, denizler, ovalar, akan sular tam bir uyum içerisinde Allah'ın varlık âlemi için koyduğu fizik kanunları çerçevesinde hareket eder. İnsan bu varlık âleminde çok özel bir konuma sahiptir.

Kısaca belirtmek gerekirse, İslam'ın itikat, ibadet ve muamelata ait hükümleriyle ahlâka dair hükümleri birbirinden ayrı kurallar değildir. Tam aksine bütün ahlâk ve erdem kuralları, İslam'ın diğer hükümleriyle bütünleşir. Fussilet Suresinde de ifade edildiği gibi her şey bir bütünün parçasıdır. Ahlâki değerler de bu bütünü tamamlayan önemli kurallardır.⁵

Kurallı ve ilkeli davranmanın (Şer'i ölçülere uymanın) temeli, Kitap ve Sünnete bağlı kalmaktan geçer. Böylece İslam, bütün insanlığı, öncelikli olarak da kurallarına inanan müminleri, bütün insanlığa iyi davranmaya çağırır. Salt bir çağrıyla da yetinmez, inananlara erdemli ve çevresiyle ahlâkî uyum içinde yaşamayı emreder.⁶

Ayrıca İslam, sadece bireysel ve aile hayatını değil, bütün sosyal hayatı ve toplumu kapsayıcı ilkeleri ve uyumlu yaşama kurallarını getirmiştir. Ahlâk ilkeleri de bunu bir parçası olup, insanın iç dünyasını kendiliğinden güzelleştirici kuralları ihtiva eder.⁷

Allah, koyduğu kuralları, salt kişinin insaf ve psişik eğilimlerine değil, bizzat kendi murakabesine ve denetimine almıştır. İyilik de kötülük de takip edilmektedir.⁸

¹ İbn hazm, "el-Muhallâ", III (989. Mesele).

² İbn Hazm, "el-Muhallâ", III (998. Mesele).

³ Âl-i İmran, 3/159; Kalem, 68/4.

⁴ Bakara, 2/143.

⁵ Fussilet, 41/53; Nasr, Seyid Hüseyin, "Miladiyat Muslimanin vı Sevremenniya Siviya=Çağımız Genç Müslümanın Kimliği", (İng.den Bulgarcaya çevr. Beazedin Mustafa), Glavno Müftiisfo na müslimanite vı Republik Bulgarya=Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanları Başmüftülüğü, Sofia 2011, s. 58.

⁶ Nasr, s.70.

⁷ Nasr, s. 73.

⁸ Kâf, 50/18; Zilzâl, 99/7-8; Nasr, s. 76.

Genel ahlak ilkeleri, bireysel ve toplumsal ortamda korunmak zorundadır. Hem sivil organizelerde hem de devletçe üst düzeyde korunarak daha erdemli bir toplum kurulur. Bireysel ve sosyal hayatın uyumu adına, Devletin ahlaki görevleri şöyle sıralanabilir.

A. HUKUK DEVLETİNDE AHLÂKÎLİK VE ADALET

Teolojik ve ahlaki manasıyla adalet, bütün boyutlarıyla iç arınmışlığın ve ruhî safvet ve temizliğin ifadesidir. İnsanın böyle bir duyguyu kendiliğinden kazanması mümkün değildir. Kötü ve karanlık duygularla içiçe bir hayat süren insanın kişiliğinde böylesini sabit ve mümtaz bir melekenin oluşmasında dini prensiplerin fonksiyonel yapısı bütün hukuk anlayışlarının ortak görüşü durumundadır.¹ Adalet, sübjektif (öznel) bir amacı değil, hakikatı, iyi ve güzeli, belli bir insanın ya da insanların sübjektif görüşlerinden bağımsız, objektif ve salt bir değer ölçüsüdür. Bu bakımdan adalet, hukukun nihaî hedefidir. Adaletle yönelmeyen bir hukuk, anlamını yitirir, daha doğrusu hukuk olmaktan çıkar.²

İnsanın gerek ferdi hayatı gerekse sosyal hayatında daimi bir dürüstlük, iç temizliği, ruhî denge ve çelişkisizliği öngören ahlak, hukukun önemli kaynaklarından birisidir. İnsanın iç dünyasında örgünleşen bu değer yargıları, dışa dönük davranışları düzenleyen hukuk için büyük önem taşır.³

Hukuk felsefesi açısından bir devletin hukukî nitelik kazanması, o devletin adalet ve ahlak normlarına göre objektif ve samimi davranmasıyla mümkün olabilecektir.

B. İSLAM HUKUK FELSEFESİ AÇISINDAN AHLAK VE ADALET

İslam hukuk felsefesi, İslam hukukunun kendine has yapısını ve hedeflerini belirler. Bu alana giren konular gerek furu'ü'l-fıkḥ gerekse usûlü'l-fıkḥ (hukuk metodolojisi) kitaplarınınkıyas, istihsan, mesalih-i mürsele, istishab ve hüsn/kubh gibi bölümlerinde ele alınmıştır.

Şâtıbî'nin (790/1388) el-Muvâfakât'ı, İzzüddin b. Abdisselam'ın (660/1262) Kavâidü'l-Ahkâm'ı, Karâfî'nin (684/1285) el-İhkâm'ı İslam hukuk felsefesinin temel hedeflerini ele alan eserlerdir.

Hukuk Devletin görev ve fonksiyonlarına İslam hukuk felsefesi açısından bakıldığında, hukukun, yeryüzünde ıslahın gerçekleştirilmesine, fesadın kaldırılmasına, toplumda ahlak ve adalet anlayışının hâkim kılınmasına yönelik normatif kurallar koyduğu görülür.⁴ Esasen İslam hukuku iki ana kaynağa dayanır. Bunlardan birisi Kitab, diğeri ise Sünnettir. Kitab ve Sünnette bulunamayan hükümler, yine Kitab ve Sünnetin taşıdığı ruha uygun olan fer'î delillere başvurularak sonuçlandırılır. Bu durum anayasal nitelik taşıyan metinler açısından da aynıdır.⁵ Kur'an, "adl", "kıst", "mîzân" kelimeleri ile hukuk sistemlerinin adalat ilkesine göre düzenlenmesi gereğine vurgu yapmakta, doğru öğretinin gerçekleşmesi adına direnen gençleri destanlaştırmaktadır.⁶

C- NEFSİN ARINDIRILMASI

¹ Abadan, s.44-45; Hatemi, Hüseyin, Hukuk Devleti Öğretisi, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989, s.7-9.

² Aral, s.24-25.

³ Aral, s.60-61.

⁴ Geniş bilgi için bkz., İbn Âşûr, s.129-164.

⁵ Aydın, "Anayasa" md., İA, III, 154.

⁶ 3/Al-i İmran,18; 5/Maide,106-109;16/Nahl, 90; 18/Kehf, 9-31; 57/Hadid, 25.

Nefis, iç dünyamızın kendine has korunaklı yapısını ifade eder. Orada aldığımız kararları kimse bilmez. Korunaklı öz benliğimizi temsil eder. Nefsanî arzularımızı kontrol altına alıp da Allah'a boyun eğdirdiğimize, arınmış ve temizlenmiş bir nefis terbiyesine ulaşırız. Nefis terbiyesi, tek başımıza kaldığımızda ve hiç kimsenin muttali olmadığı zaman ve mekânlarda büyük bir kıymet ve ahlaki değer ifade eder.

Arınmışlığın en büyük alameti, Allah'a bağlılık, iffetli olmak ve namaz kılmaktır.¹

D- İHLÂS VE SAMİMİYET

İhlâs kelimesi, sonsuz sadakat ve bağlılığı, ibadet ve doğru davranışları içselleştirmeyi ifade eder.² Samimiyet, doğru ve kesin olanları dürüstçe paylaşmak, felaha erme yolunda acı da olsa doğruluktan ayrılmamamı ifade eder.

E- VEFA VE HAKKI TESLİM

İslam Ahlâkının insana getirdiği önemli değişimden birisi de vefalı olmak, haklı olan düşmanı da olsa onu ilan edebilme uyusunu inananlara aşılmasıdır. Bu ahlak sayesinde çevremizdeki onurlu yerimizi alırız. Dönek ve ürkek tavırlarla, ne şiş yansın ne kebab ikilemi içindeki münafıkça tavırlar, bize ne dost kazandırır ne de düşman. Böyle iki kimlikli yaşama biçimi, Müslüman için çok sıkıcı olacaktır.

F- KARDEŞLİK VE TESANÜD

Kur'an, müminleri kardeş ilan eder.³ Rasulullah Efendimiz Sallallâhu Aleyhi ve Sellem de, müminler arasındaki kardeşlik ve sevgiyi Cennete girme sebebi ilan eder.⁴ Müminler, iyi ve doğru işlerde, yani İslama uygun olan işlerde yardımlaşır. Kötülük ve fitne yardımlaşamazlar.⁵

G- DOĞRULUK VE DÜRÜSTLÜK

Rasulullah bir hadislerinde, "*Allaha iman ettim de, sonra dosdoğru yürü-* .....

....."⁶ buyurmuşlardır. Doğruluk, gerçeklere uygun davranmak, yanlış yapmamak, dürüstlük ise olduğu gibi görünmeyi, hata yapsa bile onu gizlemeyip olduğu gibi yansıtmayı ihtiva eder. Doğru ve dürüst olan kişi, dalkavuk ve riyakâr olamaz.

H- ÇOCUKLARA ŞEFKAT VE İYİ ÖRNEK OLMAK

Büyük İslam Sosyoloğu İbn Haldun (808/1406)'nun ifade ettiği gibi, uygar bir yapı⁷ ve ahsen-i takvim (hubovo i dobr) üzere yaratılan insan, bütün ahlaki hasletlerini öncelikle yeni nesle aşılama zorundadır. Bütün zorlama ve baskılardan uzak olarak, şefkat ve hüsni âdâb ile çocuklara iyi örnek olunmalıdır. Çocuğa, "*yap!*", diye emretme yerine, istenen şeyleri onun

¹ Müminûn, 23/1-2; A'lâ, 87/14-15.

² Beyine, 98/5.

³ Hucurat, 49/10.

⁴ Buhari, iman, 3; Müslim, İman, 93; Ebu Davud, Edeb, 131; Tirmizi, Sıfatu'l-kıyame, 54; İbn Mace, Mukaddime, 9; Ahmed b. Hanbel, I, 165, 16; II, 261.

⁵ Maide, 5/2.

⁶ Müslim, İman, 13.

⁷ İbn Haldun, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, I-III, (çvr. Zakir Kadiri Ugan), MEB Basımevi, İstanbul, 1968, I, 100.

önünde yaparak anlatmak daha doğru bir yoldur.¹ Ayrıca, çocuklar arasında, -hangi din ve uygarlığa mensup olurlarsa olsunlar- asla ayırım yapılmaz.

I- KOMŞU HAKLARINA RİAYET ETMEK

Bizzat Kur'an, komşu haklarına son derece önem vermiştir. Yakın komşu ve uzak komşu deyimi ile ifade edilen komşu hakları, Müslüman'a en yüce ahlâkî sorumluluklardan birisi olarak emredilmiştir. Kur'an buyruğu olarak verilen olan bu görev, bütün Müslümanları birinci dereceden bağlayıcıdır. Müslüman'ın yaşadığı ülke neresi olursa olsun ve komşusu kim olursa olsun, ona saygılı davranacak, onu rahatsız edecek davranışlardan kaçınacaktır. Dahası, komşusu kendisini rahatsız edici davranışlarda bulursa dahi ona mümkün olan en iyi karşılığı verecektir.

Rasulullah, kendi ümmetine olduğu kadar, gayrimüslim kişilere karşı da müşfik ve duyarlıdır. Onların ve çocuklarının İslam Dinine girmeleri için zorlanmalarını Ayetlere uygun olarak yasaklamıştır.

İ- ÇEVREYE VE HAYVANLARA KARŞI AHLÂKİ GÖREVLER

Allah, bütün yarattıklarına karşı -insan olsun, hayvan olsun- merhametli olduğunu kendi zat-ı ulûhiyetine bir görev saymıştır. Müslüman, sadece beşeri kitlelere karşı değil, çevresine ve hayvanlara karşı da duyarlı olmak zorundadır. Yaşadığımız, evimiz, mahallemiz, köyümüz, kasabamız ve kentimiz bütün yönleriyle bizden emin olmalıdır. Sokaklar, park ve bahçeler için gerekli temizlik ve ihtimamın gösterilmesi gerekir. Araçlarımızı yerli yerince park etmek, trafik kurallarına uymak ve kimseyi rahatsız etmemek ahlâkî bir ödev ve sorumluluktur.

Öte yandan, hayvanlara karşı da son derece merhametli olmak gerekir. Sokak köpeklerinden ev kedilerine kadar, hem sağlık ve hijyen hem de beslenme ve barınma olarak hayvanların yanında olmak gerekir.

J- İTAATİN SINIRLARI VE SİVİL İTAATSİZLİK

İslam'ın özü, teslim olmak, itaat etmek, zarar vermemek, zarara tahammül etmemek üzerinedir. Yaratana ve Onun Rasullerine kayıtsız-şartsız itaat etmek zorundayız.² Zira Allah ve Rasulleri, endoğruyu en doğru biçimde emrederler.

Allah ve Rasulünden sonra ilk sırayı anne-baba alır.³ Anne ve baya isyan, Allah ve Rasulüne isyanla -nerdeyse- eş değerdedir. Sadece anne ve baba, İslama aykırı, Şer'an caiz

¹ 25 Mayıs 2012 günü CUMA Namazımı Sofya Kadıseyfeddin (Banyebaşı) Camiinde eda ettim. 3 Ayların İlk Cuması olan bu kutsal saatlerde, bulunduğum safın bir önünde ve tam da benim önümde "iki İslam Yavrusu" vardı. *Musab ve Muhammed*, yan yana oturmuşlar, tatlı bir üslup içinde şakalaşıyor ve mutlu çocukluk helezonlarıyla birbirlerine takılıyorlardı. Hutbe anı yaklaştığı bir anda onlara yaklaştım, başlarını okşadım, beğenimi ifade ettim, güzel yüzlerine şöyle bir gülümsedim ve kulaklarına şu cümleleri fısıldadım: "*Şimdi, birzadan hutbe başlayacak. Hutbe başından sonuna kadar sessizce dinler. Melekler de bizi izler ve kayıt yaparlar. Hiç konuşmadan HUTBE'yi dinleyeceğinize inanıyorum. Canlarım benim...*". Hutbe başladığında sesli şakaları tamamen bıraktılar... Sonra geriye dönüp beni gözleriyle süzmeye başladılar. Ben de çok ciddi bir görüntü ile iki dizlerim üzerine diz çökmüş bir hal ve ciddi bir oturuşla hutbeyi dinliyordum. Ama gözümle de çaktırmadan beni izleyenleri izliyordum... Beni görünce öyle bir etkilendiler ki, el şakalarını bile bırakarak sessizce oturup Hutbeyi dinlediler. Ben de onları, namaz bitiminde gururla tebrik ettim.

² Nisa, 4/59, 65.

³ İsra, 17/23.

olmayan bir emir verirlerse bu yanlışa itaat edilmez.¹

Müslüman'ın yaşadığı ülke neresi olursa olsun, daima hakkın ve barışın temsilcisi olur. Yanlışlara itaat etmez. Bunun en güzel örneğini, Hz. Ebu Bekir'in Halife seçildiğindeki ilk demecinde görmek mümkündür. Orada şu evrensel mesajını ve nutkunu vermiştir: **“Ben Allah'a itaat ettiğim sürece, siz de bana itaat ediniz. Eğer ben, Allah'a isyan edersem, bana itaat etmeniz gerekmez.** =*** **

K- KENDİLİĞİNDEN İNİSİYATİF KULLANMA GÖREVİ

Müslüman, kötülükler karşısında kendiliğinden inisiyatif almak, o kötülüğü eliyle kaldırmak, buna gücü yetmezse diliyle kınamak, buna da gücü yetmezse kalbiyle buğuzetmek, o kötülüğe karşı duyarlı olmak zorundadır.⁴

İmam Ebu Yusuf (182/798) ve İmam Muhammed (198/814)'e, Kötülük ve münkerle karşılaşan bir Müslümanın, otomatik olarak veliyyüemr ve kâdî makamında hareket ederek o kötülüğü kaldırması gerektiği içtihadında bulunur.⁵ Zira *“şer'i bir nass (kanun) gereği yapılan bir iş velayet hakkına sahip birisinin tasarrufu gibi sayılır ve meşrudur. Ebû Hanîfe'ye göre de böyle bir işlem, başkasına zarar vermemek şartıyla geçerlidir”*.⁶

Ayrıca, kişi, can, mal ve ırz güvenliğinin korunmasından birinci derecede hak sahibi ve görevlidir. Ani bir saldırı ile karşılaşan kimse kendisini en etkili biçimde korur. Malına yapılan saldırıyı ve ırzına tecavüzü de en etkili önlemleri, -gerektiğinde tek başına kaldığında dahi- alır.⁷

L- MÜSLÜMAN TAKVA VE HİLİM SAHİBİ OLMALIDIR

Takva, insanın bütün ibadet, davranış ve hukuki işlemlerde Allah'ın rızasını gözetmesi, doğruluğu, iffetli olmasını, bu konuda kimseden çekinmeme olgusunu, hilm ise, sabrı, teenni, başışlamayı, kırmamayı ve sosyal uyumu ifade eder.

Takvalı davranmak, mümine ilahi bir emirdir. Özellikle bazı şekilsel şartların ötesinde davranışlarda takvalı olmanın önemi büyüktür.⁸ Takva sahibinin yalan söylemesi, edepsiz davranması ve beşeri menfaatleri için edepsiz davranması düşünülemez. Takva sahibi İslami Hükümlerin gereğine dikkat eden kimsedir.⁹

Hilm sahibi olmak, takva korunağı içindeki davranış güzellikleri ve iyiliklerin tamamını kapsar. Sefih ve cahil davranışlardan olgun ve doğru davranışlara yönelir.¹⁰

Kur'an, takva sadakatini altı esasa bağlar. Bu altı konuda doğru ve dürüst olanları, gerçek takva sahibi olarak över.

¹ Lokman, 31/1-14.

² Maide, 5/2; Müslim, İmare, 39; Ebu Davud, Cihad, 87; İbn Mace, Cihad, 40; Ahmed b. Hanbel, I, 129, 131.

³ Maide, 5/2.

⁴ Müslim, İman, 78; Müsakat, 107, 108; Buhari, İman, 39.

⁵ Debüsi, Te'sisu'n-Nazar, 40-41.

⁶ Debüsi, Te'sisu'n-Nazar, 40-41.

⁷ Kelebek, Mustafa, *“Anahâilariyla Fıkıh Usulü”*, Viş İslamski İstitut, Sofia 2011, s. 41-42.

⁸ Bakara, 2/196-197.

⁹ Bakara, 2/189; Hucurat, 49/1.

¹⁰ Tevbe, 9/14; Hüd, 11/75; Sâffât, 37/101; Fetih, 48/26; Tür, 52/32; Müslim, İman, 25, 26; Ebu Davud, Edeb, 149.

a- Gerçek iyilik: Gerçek iyilik haftada bir defa kiliyse veya camiye gidip yüzün doğuya batıya çevrilmesi değil, samimi bir gönül bağı ile, Allah'a, Ahiret gününe, hesaba çekileceğine, meleklerle ve insanı takip ettiklerine, Kitaba ve onu rehber edinmeye ve Nebilerin gerçek önderliğine iman etmektir.

b- Mal varlığının doğru kullanımı: Doğru yollardan kazanılan servetini, sadece kendisi için harcamakla yetinmeyip, akrabalarına, yetim ve kimsesizlere, yoksullara, yolda kalmışlara, istekte bulunanlara ve özgürlük isteyenlere yardımda bulunmak. Bu konuda gayrimüslimlere de yer vermek.

c- Namaz: Beş vakit farz namazları dikkatle kılmak.

d- Zekât: Belli miktara ulaştığında, malının kırkta birini ayırıp, ilgili şahıslara (yoksullara, düşkünlere, zekât toplama görevlisine, gönülleri İslama ısındırılacaklara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda uğraş verenlere, yolda kalanlara),¹ zorunlu bir ibadet olarak ödemek.

e- Sözünde durmak ve gereğini yerine getirmek: Verdiği söz, hazırladığı belge ve taahhütlerinin gereğini yerine getirmek.

f- Kötülük ve şiddet karşısında sabırlı davranmak ve Allah'a bağlı kalmak:İslam Yolunda, yanlışlar, saldırılar, arkadan vurmalar, fitneler, çıkar çevrelerinin ve mütehakkim makamlarının baskı ve şiddetlerinden yılmadan iyiliğe devam etmek.

M- MÜSLÜMAN VERDİĞİ SÖZ VE TEAHHÜTLERİN GEREĞİNE BAĞLI KALIR

Müslüman, kimseye zarar vermeyen sevgi ve barış insanıdır, diye tanımlanabilir. Bu özelliğinin yanında bir o kadar kararlı bir kişiliğe sahip olmalı, sözünün eri, yazısının arkasında durmalıdır.²Müminler, Peygamberlerinin kendilerine olan derin sevgisini³

¹ Tevbe, 9/60.

² Bu başlığın yazıldığı ve makalemizin tamamlandığı sırada Avrupa ülkelerinden birinde, Müslümanlara ait bir Yüksek İslami Eğitim Kurumunda şöyle bir olay gerçekleşir. Olayın gerçek olduğu birinci elden tanıklarla sabit olduğundan buraya almakta fayda mülhaza ediyoruz: Olay, bu Yüksek Eğitim Kurumunun 22.05.2012 tarihli Yüksek Düzeyli bir karar organının toplantısı sırasında ortaya çıkmış. Söz konusu Yüksek Okul Öğrencileri iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup "*daimi öğrenci*" statüsünde öğrenim görmektedir. İkinci grup öğrenciler ise, "*okuldışı öğrencisi*" statüsündedir. Okuldışı öğrencisi olmak için ana kabul şartlarının yanında, özel şartlara ihtiyaç vardır. Bütün bu Eğitim-Öğretim şartları, "*Okul Tüzüğü*" tarafından bağlayıcı kural ve maddelerle düzenlenmiştir. Okula daimi öğrenci olarak katılan öğrencilerinden birisi, 3. Sınıfın II. Dönemine geldiğinde bir ay kadar okuduktan sonra, okuldışı statüsüne geçmek istediğini bazı hocalarıyla, hatta rektör ve rektör yardımcısıyla görüştüğünde, kendisine yeşil ışık yakıldığı ve okuldışı öğrencisi olabileceği izlenimiyle, kendi kendine okula devam etmeme kararı almış ve devamsızlık yapmaya karar vermiştir. Okulun Öğrenci İşleri kendisine, kesin bir dille defalarca ulaşarak, resmi başvurusunu yapmadığını, ilgili belgeleri sunmadığını ve Tüzüğe göre II. Dönemde okuldışına geçilemeyeceğini bildirdiği halde, öğrenci oralı olmamıştır. Nihayet, devamsızlık süresinin dolmunda öğrenci işleri resmi yetkilisi, bir yazı hazırlayarak Okulun imza yetkilisi idareciye sunmuştur. İdareci bu belgeyi imzalamadan önce Yüksek Düzeyli Karar Organını toplamış ve görüşlerini sormuş. Üyelerin genel çoğunluğu öğrencinin iyi hal sahibi bir öğrenci olduğunu belirterek öğrenciye "okuldışı öğrencisi" olma izni verilmesini savunmuştur. Bunun üzerine içlerinden bir yetkili idareci, "*Okul Tüzüğü'nün bağlayıcı maddelerindeki kesin ifade ile II. Dönemde okuldışı öğrencisi olmaya geçit verilmediği, bu öğrenciye bu statünün verilmesi halinde bir daha tüzükten ve yönetmelikten bahsetmenin abes olacağı...*" dile getirmiştir. Sonuç mu? Ertesi gün, baş yönetici, o öğrenciyi okula çağırılmış, kendisine bir dilekçe yazdırmışlar ve 01.03.2012 tarihinde okuldışı şartlarından birisi olan görev belgesi düzenlemişler. Okul tüzüğü'nün, "II. Dönemde okul dışı olunamayacağına" dair amir hükmüne rağmen o öğrenci okuldışı yapılmıştır. Peki, Müslümanın teahhüt ve belgelerindeki hükmü uygulamasını emreden hükümleri kim uygulamalıdır? Gayrimüslimler ve Müslümanlardan bu Hadisin hükmüne rıza gösterenler yeterli olur sanırım.

³ Tevbe, 9/128.

Ankara 2008.

BEDRAN, Eu'l-Ayneyn Bedran, *el-Alâkâtu'l-İctimatıyye beyne'l-Müslimîn ve Ğayri'l-Müslimîn*, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye 1990.

BEREKE, Abdulmun'ım Ahmed, *el-İslâm ve'l-Müsâvât beyne'l-Müslimîn ve Ğayri'l-Müslimîn*, Müessesetu Şebabi'l-Câmia, İskenderiye 1990.

BEYTULLOV, Mehmed, "*Bulgaristan Alevileri*", Hak ve Özgürlük, Haziran-Temmuz sayıları 1995.

CESUR, Kerime, "*İslamın Sosyal İlişkileri Belirleyiciliği*", *Diyanet Aylık Dergisi*, sayı: 257, Ankara Mayıs 2012

ÇİĞDEM, Recep, "*Azınlıkların Dinsel Sorunlarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*", Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı, Sofya 2009.

DAYIOĞLU, Ali, "*Toplama Kampından Meclise Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*", İletişim Yayınları, İstanbul ty.

DJEVAD, ahmed, "*Yabancılara Göre Eski Türkler*", (Eserin orijinal adı: Les Turcs d'apres les auteurs celebres –Divers temoignages et opinions-), bedir yayınevi, yaylacık matbaası, İstanbul 1969.

EBU ZEHRRA, Muhammed, "*Usûlü Fıkh*", Tebliğ Yayınları, İstanbul ty.

EMİNOV, Ali, "*Turkish and other Muslim Minorities in Bulgaria*", London, Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst and Company, 1997.

EŞKAN, Selma, "*İslam Aile Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farkı*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum Atauni SBE, Erzurum 2007.

ERİM, Nihat, "*Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, I, 457-466.

ERYILMAZ, Bilal, "*Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*", risale yayınevi, İstanbul 1990.

FİDAN, Yusuf, "*İslamda Yabancılar ve Azınlıklar Hukuku*", Ensar Yayıncılık, Konya 2005.

GERD NONNEMAN-T. Niblock-B. Szaj Kovski, "*Muslim Communities in the New Europe*", Berkshire, Ithace Press.

GÖZÜBENLİ, Beşir, "*Ebû Hanîfe'nin İçtihat Sistematiğinde Norm Grupları (Dini Hüküm - Hukukî Hüküm Ayırımı)*", Bursa-2005.

GÜNAY, H. Mehmet, "*Osmanlı Sonrası Bulgaristan Türklerinin Dini Yönetimi ve Özel Yargı Teşkilatı (1878-1945)*", Rumeli Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2006.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "*Bulgaristan*", İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI.

HAMİDULLAH, Muhammed, "*İslama Giriş*", (çvr. Cemal Aydın), TDV Yayınları, Ankara 2004.

_____, "*İslam Peygamberi*" (çvr. Salih Tuğ), İstanbul 1990, I.

HASANFEHMİ, "*Telhis-i Hukuk-ı Düvel*", (Osmanlıca), Matbaa-i Amire, İstanbul 1300.

HARMANDA, Faruk, "*İlmihal I - İman ve İbadetler-*", TDV Yayınları, Ankara 2010, I.

HATEMİ, Hüseyin, *Hukuk Devleti Öğretisi, İşaret Yayınları*, İstanbul, 1989

EL-HAVLÎ, Ahmed Mahmud, "*Nazariyyetul-hak beyne'lfikhi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-vadî*", Dâru's-selâm, 200.

İBN ÂBİDİN, "*Reddu'l-Muhtâr*".

- İBN HALDUN**, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, I-III, (çvr. Zakir Kadirî Ugan), MEB Basımevi, İstanbul, 1968..
- İBN HAZM**, “*el-Muhallâ*”.
- İBN KAYYİM**, Ebu Abdillah Şemsuddin Muhammed el-Cevziyye, *Ahkâmu Ehli’z-Zimme*, (thk. Subhi es-Salih), Dâru’l-İlm l’l-Melâyîn, Beyrut 1996.
- İBN SA’D**, Muhammed (230/844), “*et-Tabakâtu’l-Kübra*”, Beyrut, ty, I.
- İSEVÎ**, Ahmed İsevî, “*Nazariyyetu’t-Teassüf fi İsti’mâli’l-Hakk fi’l-Fıkhî’l-İslâmî*”, Mecelletu’l’Ulûmi’l-Kânûniyye ve’l-İktisâdiyye, I/5, Kahire 1963.
- JELİASKOVA**, Antonia, “*Formirane Na Müslümanските Общности i Kompleksite Na Balkanskite İstoriografı*”, İMİR, Sofia 1997, s. 52;
- KAMİL**, İbrahim, “*İkili ve Çoktarafli Siyasi Antlaşmalar İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristandaki Türklerin Hakları*”, Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası, Ankara 1989
- KARADAŞ**, Cağfer, “*Çağdaş İslam Düşünürleri*”, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- KAHRAMAN**, Abdullah, “*İslamda İbadetlerin Değişmezliği*”, Ensar Yayınları, İstanbul 2012.
- KARAMAN**, Hayreddin, “*Mukayeseli İslam Hukuku*”, I-III, Nesil Yayınları, İstanbul 1986.
- KARPAT**, Kemal H., “*The Turks of Bulgaria The History Culturs and Political Fate of a country*”, The 1 sis Press, İstanbul 1990.
- KAYA**, Ayhan-Kayhanlı, Turgut, “*Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık*”, Tesev Yayınları, İstanbul 2005.
- KELEBEK**, Mustafa, “*İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası*”, CÜİFD (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi), sayı:4, Sivas, 2000.
- _____, “*İslam Hukukunda Azınlık Hakları ve İmam Serahsi’nin Azınlık Haklarına Bakışı*”, Viş İslamski İnstitut, 2011 Sofya.
- _____, “*Anahatlarıyla Fıkıh Usulü*”, Viş İslamski İnstitut, Sofia 2011.
- KENANOĞLU**, M. Macit, “*Osmanlı Millet Sistemi –Mit ve Gerçek-*”, Klasik yayınları, İstanbul 2004.
- KESKİN**, Yusuf Ziya, “*Nebevi Hoşgörü*”, İstanbul 1997.
- KESKİOĞLU**, Osman, “*Bulgaristan’da Türkler: Tarih ve Kültür*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
- KILIÇ**, Muharrem, “*İbn Rüşd’ün Hukuku Düşüncesi*”, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- KÖSE**, Saffet, “*İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*”, İstanbul 1997.
- KURTOĞLU**, Serda, *İslam Hukuku Dersleri*, I-II, Fatih Matbaası, İstanbul, 1973.
- KUYUCUKLU**, Nazif, “*Bulgaristan*”, İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI.
- LUTOF**, Ahmed, “*Bulgaristan Müslümanlarının Dini ve Sosyal Hayatı: Blagoevgrad Örneği*”, (basılmamış YL Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2006, s. 4.
- Mahmesânî**, Subhî, *en-Nazariyyetü’l-Âmme li’l-Mücebât ve’l-Ukûd fi’ş-Şeriatil-İslâmiyye*, I-II, Dâru’l-İlm li’l-Melayîn, Beyrut, 1972.
- MARK**, Pinson, “*Ottoman colonization of the Crimean Tatars in Bulgaria*”, VII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 1040-1058
- NASSAÂR**, Muhammed Zeynüddin, “*Tatvîru Menâhici’t-Terbiyeti’l-İslamiyye*”, (Arapça), Vezaretü’t-terbiye, Metabiu Dari’l-Kabes, Kuveyt 1404/1984

NASR, Seyid Hüseyin, “*Miladiyat Muslimanin vı Sevremenniya Siviyat=Çağımız Genç Müslümanın Kimliği*”, (İng.den Bulgarcaya çvr. Beazedin Mustafa), Glavno Müftiisfo na müslimanite vı Republik Bılgarya=Bulgaristan Cumhuriyeti Müslümanları Başmüftülüğü, Sofia 2011.

ORAN, Baskın, “*Küreselleşme ve Azınlıklar*”, İmaj yayıncılık, Ankara 2001.

ÖMER, Hilmi Efendi, “*İhtilâfu'l-ahlâf fi ahkâmi'l-evkâf*”, Ankara 1977, 3. 13.

POPOVIÇ, Alexandre, “*Balkanlarda İslam*”, (çvr. Komisyon), İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

PULTON, Hugh, “*The Balkans: Minorities and States in Conflict*”, 2nd ed, London, Minority Right Publication, 1994

SELİM, Osman, “*Osmanlı Dünyasında gayrimüslimler*”, Yeni Ümit Dergisi, yıl: 18, sayı. 70, İstanbul 2005.

SERAHSÎ, “*Usûl*”, II, 290-291; Şâtibî, Ebu İshak İbrahim b. Musa, *el-Muvaakat fi Usuli's-Şerîa, Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut 1975, II.

SOYSAL, İsmail, “*Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

<http://www.scribd.com/doc/4658738>, (20.01.010 güncellemesi).

STEPHEN, J. Roth, “*Human Rights Law Journal*”, Vol. 12, 1991.

ŞA'BÂN, Zekiyyüddin, “*İslam Hukuk İlminin esasları –Usûlü'l-Fıkh-*”, (çvr. İbrahim Kâfi Dönmez), TDV Yayınları, Ankara 2007

ŞÂTİBÎ, İbrahim b. Musa b. Muhammed, “*el-Muvafakât*”, I-IV, Darulkutüb, İstanbul 1990.

ŞEKERCİ, Osman, *İslam Ülkelerinde Gayrimüslimlerin Temel Hakları*, Nun Yayıncılık, İstanbul 1996.

TEKİN, Ahmed, “*Sünnetin Anlaşılmasına Doğru*”, I-III, kelâm Yayınları, İstanbul 2006, I.

TODOROVA, Maria, *Balkanları tahayyül etmek*, (çvr. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

TURAN, Ömer, “*The Turkish Minority in Bulgaria*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 84, 88-89, 91-92.

_____, “*Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu*”, Yeni Türkiye, sayı: 3, 1995.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

TÜRBEDAR, Erhan, “*Balkan Türkleri –Balkanlarda Türk Varlığı-*”, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2003.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, I.

YILMAZ, Ömer, “*Aile İçi İletişim ve Huzurun Kodları*”, Diyanet Aylık Dergisi, sayı: 257, Ankara Mayıs 2012.

YİĞİT, Yaşar, “*Model Şahsiyet Olarak Hz. Peygamber ve Hoşgörüsü*”, DİB Yayınları, Ankara 2005.

YÜCE, Nuri, “*Bulgar*”, İA, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, 390.

ZEYDAN, Abdülkerim, “*Ahkâmu'z-Zimmiyyîn ve'l-Müste'menin fi Dari'l-İslâm*”, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1402/1982.